

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Man vill ju vara snygg & så”

En studie av identitet och grupp utifrån skolkataloger

Johan Flink & Arvid Dahlberg

LAU690

Handledare: Eva Knuts

Examinator: Joakim Forsemalm

Rapportnummer: HT09 1120 4

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: ”Man vill ju vara snygg och så”

Författare: Johan Flink & Arvid Dahlberg

Termin och år: Termin 3, 2010, korta lärarprogrammet

Kursansvarig institution: Etnologiska Institutionen

Handledare: Eva Knuts

Examinator: Joakim Forsemalm

Rapportnummer: HT09 1120 4

Nyckelord: Skolkatalog, identitet, genus, exkludering, inkludering, diskurs, heteronormativitet, grupp och status.

Sammanfattning

Obs! Uppsatsens diagram kräver att utskrivning görs i färg!

Uppsatsen ”*Man vill ju vara snygg och så*” utgår från studier av elever och lärares syn på skolkatalogen, genom enkätunderlag och intervjuer, för att diskutera hur elever och lärare använder sig av skolkatalogen men också vad man kan säga om hur elever skapar sin identitet och hur dessa skiljer sig mellan olika grupper elever på våra skolor. Diskussion förs även om skollärans roll gällande uttrycksätt i skolkatalogen och vad den kan göra för identitetsskapande. Materialet förde in oss i en diskussion om genus, maskulinitet, feminitet, heteronormativitet men också om utanförskap och status.

Vi har sett skillnader i inställning mellan killar och tjejer, men även mellan program och inom program. Skillnader som kan förklaras genom t.ex. skillnader i ”gruppen” såsom bättre/sämlre sammanhållning. Men också genom uppråthållandet av olika ”normer”.

Att som lärare känna till att skolkatalogen har betydelse för elever på olika sätt är viktigt inte minst för lärarens delaktighet i ungdomars identitetsbildning med tanke på skolans uppgift att t.ex. verka för likvärdig utbildning och jämlikhet. Ingen diskussion har bedrivits i ämnet skolkatalog kopplat till identitet varför denna uppsats är ett viktigt inlägg i skoldebatten.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DIAGRAM	3
1. INLEDNING	4
1.1 INTRODUKTION.....	4
1.2 SYFTE.....	5
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR:.....	5
1.4 AVGRÄNSNING.....	5
1.5 BAKGRUND	6
1.5.1 Kameran.....	6
1.5.2 Skolfotot.....	6
1.5.3 Olika typer av fotografier.....	7
2. FORSKNINGSLÄGE	8
2.1 FORSKNING KRING FOTOGRAFIER OCH MEDIA.....	8
2.2 FORSKNING KRING IDENTITETSSKAPANDE OCH GRUPPTILLHÖRIGHET	8
2.3 GENUS.....	9
2.4 SKOLA OCH SAMHÄLLE	10
2.5 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
2.6 MATERIAL OCH METOD.....	11
2.7 ETISKA HÄNSYNSTAGANDEN	13
3. RESULTAT	14
3.1 UPPSATSENS UPPLÄGG	14
3.2 ELEVFOKUS.....	14
3.2.1 Hur ofta använder du skolkatalogen?	14
3.2.2 Hur ofta tror du att du kommer att använda skolkatalogen om tio till femton år?.....	16
3.2.3 Hur vill du framställa dig själv på skolfotot?.....	16
3.3 HUR ANVÄNDER DU SKOLKATALOGEN?	17
3.3.1 Vilka känslor upplever du första gången en ny skolkatalog kommer.....	18
3.3.2 Vad är skolkatalogens syfte enligt dig?.....	18
3.3.3 I vilken utsträckning använder du skolkatalogen i samtal med lärare?	19
3.4 TOLKNING - ELEVFOKUS	20
3.4.1 "Det är ju alltid kul och se om nån ser för jävlig ut".....	20
3.4.2 Det är mest en kul grej, men man vill ju vara snygg och så	22
3.4.3 Skolkatalogens syfte.....	25
3.4.4 Minne för livet?	25
3.5 LÄRARFOKUS	26
3.5.1 Användning av skolkatalogen.....	26
3.5.2 Hur vill du framställa dig	26
3.5.3 Använder du skolkatalogen främst	27
3.5.4 Känslor	28
3.5.5 Skolkatalogens syfte.....	28
3.5.6 Skolkatalog i samtal med elever	29
3.6 TOLKNING - LÄRARFOKUS	30
3.7 GRÄNSEN GÅR VID NAKET - SKOLLEDNINGEN	31
3.7.1 Gränsdragningar och uppmaningar.....	32
3.7.2 Kan vederbörande vara snäll och peka ut gärningsmannen	33
3.7.3 Tolkning	34
4. SLUTDISKUSSION	36
5. FORSKNINGSUFSIKT	38
5.1 SKOLKATALOG I FRAMTIDEN?	38
5.2 TACK	38
6. KÄLLOR, MATERIAL OCH LITTERATURLISTA	39
6.1 LITTERATURFÖRTECKNING	39
6.1.1 Tryckta källor.....	39

6.1.2 Uppsatser.....	39
6.2 OTRYCKTA KÄLLOR	40
6.2.1 Internetkällor.....	40
6.2.2 Intervjuer.....	40
7. BILAGOR	41
7.1 BILAGA 1. ENKÄT-ELEV.....	41
7.2 BILAGA 2. ENKÄT -LÄRARE	43
7.3 BILAGA 3. ENKÄT - VUXNA	45
7.4 BILAGA 4. INTERVJUFRÅGOR ELEVER	46
7.5 BILAGA 5. INTERVJUFRÅGOR SKOLLEDNING.....	47
7.6 BILAGA 6. INTERVJUFRÅGOR POLIS	48
 DIAGRAM	
<i>diagram1</i>	15
<i>diagram2</i>	15
<i>diagram3</i>	16
<i>diagram4</i>	17
<i>diagram5</i>	17
<i>diagram6</i>	18
<i>diagram7</i>	19
<i>diagram8</i>	19
<i>diagram9</i>	26
<i>diagram10</i>	27
<i>diagram11</i>	27
<i>diagram12</i>	28
<i>diagram13</i>	29
<i>diagram14</i>	29
<i>diagram15</i>	30

1. INLEDNING

1.1 INTRODUKTION

Skolkatalogen fixerar en stund i elevernas/skolans och lärarnas liv. Genom klassfotot och de andra bilderna i skolkatalogerna framställs eleverna i olika grupper såsom i sina klasser, i olika elevföreningar, spex, och ibland; ”spontana bilder” i skilda situationer på och ibland utanför skolan. Frågan vi ställer oss är hur eleverna tänker kring sin framställning i skolkatalogen och hur lärare använder denna framställning. Vi frågar oss om skolkatalogen kan visa olika grupperingar och till viss del om den förstärker dessa grupperingar. Vidare undersöker vi om ledningen i skolorna sätter några ramar för skolkatalogerna och hur de ramarna växer fram. Vad har dessa ramar för betydelse för elevernas framställning i skolkatalogen?

Ofta möter lärare elever för första gången i skolkatalogen och bildar sig ur den en uppfattning om eleven. Frågan är om eleverna är medvetna om hur lärare använder skolkatalogen och om det spelar en roll för deras framställning i skolkatalogen?

Tänkarna om att skolkatalogen skulle kunna vara ett intressant ämne för vår examensuppsats tog fart när vi satt i arbetslagsrummet mellan några lektioner under vår VFU. Skolkatalogen låg på bordet framför oss, och någon av oss bläddrade på måfå i den. Vi började diskutera de olika klassbilderna och konstaterade skillnader och likheter mellan elever i olika program. Diskussionen tog oss i tanken tillbaka till vår egen skolgång och hur vi upplevde oss själva och andra. Med avstamp i skolkatalogen fortsatte vår diskussion in i begrepp som identitet, grupptillhörighet och normer.

När vi bestämde oss för att använda skolkatalogen som fokus för vår uppsats trodde vi oss ha en ganska bra bild av hur elever och lärare använder skolkatalogen, ett exempel på våra antaganden var att tjejer i större utsträckning än killar använder skolkatalogen. Vårt antagande tog avstamp i egna erfarenheter från skoltiden då vi mindes tillbaka att tjejer satt i grupper och diskuterade fotografierna på olika sätt, ibland med ganska hårda ord om klädval, frisyror och miner. Som vår undersökning kommer visa var våra antaganden ofta felaktiga vilket förde oss in i en diskurs om genusteorier, och en diskussion kring status/identitet i olika program.

1.2 SYFTE

Syftet med den här uppsatsen är att diskutera vilken betydelse skolkatalogen har för elever och lärare. Vi föreställer oss att skolkatalogen är ett medel i individskapande samt exkludering och inkludering i olika grupper eller åtminstone är en cementerande faktor för detta. Skolkatalogen kan vara ett av de mest använda verktygen i skolans värld som används av lärare oavsett ämne och mellan lärare i olika ämnen. Ändå upplever vi att det inte funnits någon bredare diskussion om vilken betydelse skolkatalogen har haft och har för elever och lärare. Hur ofta tas inte den frysta bilden ner från hyllan i lärarrummet för att studera och tycka till om dynamiska och levande individer? Samma fenomen förekommer hos eleverna själva. Vi föreställer oss att skolkatalogen är ett medel i individskapande samt exkludering och inkludering i olika grupper eller åtminstone är en cementerande faktor för detta. Det har inte heller bedrivits, så vitt vi vet, någon vetenskaplig forskning kring skolkatalogens betydelse, vilket gör denna uppsats, i det avseendet, unik.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR:

- Vilken roll spelar skolkatalogen för **elever** och hur använder de den?
- Vilken roll spelar skolkatalogen för **lärare** och hur använder de den samt vilken plats har katalogen i diskussioner mellan lärare och mellan lärare och elever?
- I dag råder konkurrens mellan skolor och det är viktigt med ”marknadsföring”. Hur diskuteras skolkataloger från **skolledningens** håll utifrån den aspekten?
- Vad kan skolkataloger visa när det gäller elevers, lärares och skolors **identitetsarbete**?

1.4 AVGRÄNSNING

Vi har valt att fokusera på elever och lärare i gymnasieskolor. Dels för att vi utbildar oss till gymnasielärare och dels för att gymnasieskolan erbjuder ett stort utbud. Skolkatalogen är så mycket mer än gruppfoto; skolans profil och övergripande tankar framställs ofta på olika sätt. Frågan är hur det upplevs och slår igenom för elever och lärare. Vi föreställer oss att gruppbilderna ändå är det som framförallt används. Vår huvudsakliga fokus ligger på bilderna i skolkatalogen och hur elever/lärare uppfattar varandra och sig själva. Vi kommer fokusera på förhållanden idag och till viss del om förväntningar i framtiden om skolkatalogen. Således kommer vi inte göra en tillbakablick tidsmässigt, annat än i en kort diskussion för bakgrunden till uppsatsen. Det är visserligen en intressant diskussion men får p.g.a. av platsbrist inte rum i vår uppsats. Urvalsgruppen, som våra resonemang grundas på, innehåller 180 elever från tre program på gymnasienivå. Barn och Fritid, Fordon och Naturvetenskapliga programmet. I lärargruppen finns 79 lärare. Vår uppsats avgränsas till diskussion om dessa elever, lärare och program, men tar intryck, teorier och inspiration av andra arbeten kring liknande fokusgrupper.

1.5 BAKGRUND

Fotografier och bilder är något som vi dagligen överöses av i olika media, t.ex. i tidningar, television och Internet. Skolfotot, i skolkatalogen, är en av dessa mycket vanligt förekommande bilder som vi alla, på något sätt, har en relation till. Vad har då skolfotot (men även andra informationsbärande bilder i samhället) för bakgrund och historia? Först en kort historik över fotografiets historia.

1.5.1 KAMERAN

Fotografiets historia tar sin början redan under 1500-talet då de första ansatserna till att bygga en kamera, en s.k. "Camera Obscura" (Lat. Mörkt rum) även kallad hålkamera, tar sin början. Dock var tekniken känd redan under 1000-talet. Kortfattat kan man säga att det "kameran" gjorde var att genom ett litet hål projektera upp en bild, ett föremål. Alltså en form av projektor. Utvecklingen gick framåt och under slutet av 1700-talet hade tekniken att kunna utvinna ett fotografi av samma bild och föremål kommit. Det äldsta bevarade fotografiet är från 1826 tagen av fransmannen Nicéphore Niepce.¹

1.5.2 SKOLFOTOT

Svensk Skolfoto som enligt de själva är Sveriges största och äldsta skolfotoföretag grundades 1951.² Då ingen forskning, så vitt vi vet, har bedrivits i ämnet är det svårt att bekräfta dessa uppgifter, dock kan man med stor säkerhet hävda att det vi idag menar med skolkataloger troligtvis började användas under denna tidsperiod. Om man tittar på gamla skolfotografier är det tydligt, att det i början var bilder där elever och de som arbetade på skolan, t.ex. lärare och vaktmästare, framställs ganska anonymt. Namn eller nära tagna bilder saknas egentligen fram tills andra hälften av 1900-talet. Idag, och fr.o.m. 1960-talet förekommer mycket mer "personligt" tagna bilder där information om fotodeltagarna är omfattande. Skolkataloger utan bilder finns sedan 1700-talet i Sverige³, men det är i och med offsettekniken som man kan göra bildtryck på ett billigt och enkelt sätt. Först under 50-talet börjar offsettekniken ta över inom yrkesmässig bildproduktion trots att tekniken mer eller mindre funnits sedan 1800-talets slut.⁴ Skolkatalogens idé, som den ser ut idag, med bilder på alla klasser samlade i ett häfte är till stor del skyldig en person för sin tillkomst. Lars Gunnar Johansson var 20 år när han efter avslutade studier kom på idén att använda offsettryck för att framställa skolkataloger till i stort sett samma pris som ett enkelt klassfoto. Den första "moderna" skolkatalogen kom ut 1973 och kostade 10 kr⁵. Namn adresser o.s.v. är idag en mycket central del av skolkatalogen. Även enskilda porträttbilder är något som under de senaste årtiondena förekommit i mer eller mindre stor omfattning. Skolkatalogen innehåller idag inte bara foton och information om elever och lärare utan också mycket information om skolan. Vilka program som finns, vad programmen innebär för eleven men också vad som gör skolan unik i jämförelse med andra skolor.

---

¹ <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/camera-obscura/140547>

² http://www.svensktskolfoto.se/om_svensktskolfoto.asp

³ <http://www.kb.se/samlingarna/Ur-samlingarna/skolkataloger/>

⁴ <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/offset>

⁵ Intervju med LG Johansson

1.5.3 OLIKA TYPER AV FOTOGRAFIER

Vad gäller fotografier, som under slutet av 1900 talet har utvecklats enormt, skiljer forskningen på olika typer av fotografier. Dels kan man kategorisera in foton i s.k. suggestiva - konstnärliga bilder som tas i konstnärliga syften. Fotografen vill beröra åskådaren på olika sätt och har ofta en tanke innan bilden tas. Den andra typen av bilder som vanligen kallas informativa - pedagogiska foton vill ge oss information, och alltså inte har som dess primära syfte att beröra.⁶ De bilder som finns i fotoskolkatalogen är naturligtvis främst informativa – pedagogiska bilder, men som vi nämnt tidigare har skolkatalogen under de senaste årtiondena utvecklats till mer än information. Många delar av en skolkatalog idag innehåller också suggestiva – konstnärliga foton.

---

⁶ Lidman & Lund 1972. Sid. 44

2. FORSKNINGSLÄGE

De ämnen som rör vår uppsats och som bör tas upp i ett forskningsläge är forskning kring foton och media, och hur det påverkar individer och grupper på olika sätt. Sociologiska och etnologiska studier rörande identitet, identitetskapande och gruppbildning i skolan. Ur detta fokuserar vi framför allt på genusperspektiv och diskursanalys.

2.1 FORSKNING KRING FOTOGRAFIER OCH MEDIA

Anna Sparrman lade 2002 fram sin avhandling *Visuell kultur i barns vardagsliv – bilder, medier och praktiker*, vid Linköpings universitet. Avhandlingen fokuserar på hur barn använder sig av bilder och andra medier för att tolka sin hemmiljö men även förstå världen. Sparrman sammanfattar dessa medier som *visuell kultur*. Denna visuella kultur utsätts vi alla för, även barnen, vilket de lär sig tolka och använda på olika sätt, kanske för att placera in sig själva och andra i grupper. ”det är viktigt att kunna tolka den visuella kulturen för att kunna fungera i samhället och i det sociala samspelet”.⁷ Som metod använder hon sig av att filma barns agerande, vilket är intressant med avseende hur man agerar framför kameran och vilka känslor man får som ”observerad”.

Marshall McLuhans bok *Media* eller, *Understanding Media*, som originaltiteln på boken är, har några år på nacken dock känns den idag mycket aktuell pga. av det mediala samhälle vi lever i. McLuhan vill väcka debatt om hur de medier som fanns under 1960 talet påverkar människor. Att det sociala livet i familjer och grupper aldrig kommer vara sig likt efter televisionens genombrott är ett sådant exempel författaren tar upp. Idag känns denna debatt ännu mer aktuell med tanke på internetrevolutionen och hur vi idag lever ett liv genom facebook och andra cybervärldar. På vilka sätt påverkar bilder, både rörliga och stilla bilder, individen som utsätts för dem. Vilket förhållande har vi till de bilder vi utsätts för och är del av?⁸ Fotografiets betydelse för människan menar McLuhan vara närmast av revolutionerande betydelse. ”Steget från den typografiska människans tid till den grafiska människan togs i och med att man uppfann kameran”⁹, McLuhan jämför kamerans revolutionerande betydelse med boktryckarkonstens betydelse för övergången från medeltid till renässans¹⁰

Lennart Zintchenkos etnolog vid Göteborgs Universitet kan placeras in i forskningen kring fotografier och bilders betydelse.¹¹ Zintchenko diskuterar bland annat hur fotografier kan användas i akademisk forskning.

2.2 FORSKNING KRING IDENTITETSSKAPANDE OCH GRUPPTILLHÖRIGHET

Ett intressant bidrag i diskussionen om hur identiteter och grupper skapas, bibehålls, och förändras ger Thomas Hylland Eriksen i sin bok *Rötter och Fötter; identitet i en ombyttlig tid*. Eriksen diskuterar ämnen som för denna uppsats är centrala, exempelvis i kapitlet natur och kultur. Vad är det, vilka faktorer spelar in, när vi formar vår identitet? Är det biologiskt, arvet, alltså naturen som formar oss? Har vi medfödda anlag som formar oss till en duktig pianist, snickare eller lärare? Eller formas vi av den miljö som vi lever i genom kulturellt och socialt utbyte? Är det möjligen i mötet med en grupp vi formas? Frågorna förblir olösta, dock diskuterade genom otaliga exempel. T.ex. beskriver Eriksen grupperns uppbyggnad och konstaterar att:

---

⁷ Sparrman 2002. Sid. 206

⁸ McLuhan 1964. Sid. 308f

⁹ McLuhan 1964. Sid. 201

¹⁰ McLuhan 1964. Sid 201

¹¹ Zintchenko 2003, Zintchenkos 2005

”inga grupper är konstruerade på ett sådant sätt att alla kan vara med. Vissa blir oundgängligen exkluderade.”¹². Ytterligare en relevant bok i detta forskningsläge är en avhandling från 2006 av Katarina Gustafson. Avhandlingen *Vi och dom i Skola och stadsdel, barns identitetsarbete och sociala geografier*, rör sig inom ämnet identitet och hur våra barn formas genom skolan. Gustafson fokuserar mycket på stadsdelar som upplever en segregerad miljö och hur den sociala miljön påverkar eleverna. Även om vi i denna uppsats inte djupare kommer att diskutera identitetsskapande i samband med segregation är Gustafsons resonemang om identitetsskapande även kopplat till de ämnen som rör denna uppsats. Vi formas, vår identitet formas, genom grupper menar Gustafsson och det är ”en process som skapas i socialt samspel.”¹³ Identitet är ingenting som man har utan ständigt gör, skapar och omformar.

Avhandlingen *Bilder av tonårsflickor; om estetik och identitetsarbete*, av Anette Göthlund från 1997 handlar om hur flickor i tonåren skapar och förhåller sig till sin identitet. Författaren argumenterar för att detta identitetsarbete också kan skådas genom de bilder, iscensättanden, som flickorna skapar. I klartext hur flickorna i det vardagliga, sociala livet, väljer att visa upp sig. Ett intressant begrepp som Göthlund tar upp och som är intressant för denna uppsats är det s.k. ”designade jaget” med innebörden av en ”formgivning” av vår identitet. Göthlund diskuterar också begrepp som femininitet och maskulinitet och hur de påverkar ungdomars identitetsarbete.

Magdalena Peterssons avhandling *Identitetsföreställningar, performance, normativitet och makt ombord på SAS och AirHoliday* bygger på intervjuer och observationer av kabinpersonal, såsom flygvärdinnor och Stewarts. Flygplanskabinen är en scen, fick flygvärdinnorna lära sig på utbildningen, de själva är skådespelare och passagerarna publik. Flyvärdinnan spelar en roll i ett skådespel. Det är en intressant diskussion om hur vi alla spelar ”roller” i olika sammanhang i samhället och i skolan.

2.3 GENUS

Fanny Ambjörnsson vill med sin avhandling, *I en klass för sig från* 2003, undersöka hur tjejers identitetsskapande tar sig uttryck i en miljö som domineras av heteronormativ ordning. Ambjörnsson följer i sin studie ett trettio-tal tjejer som gick på Barn och fritidsprogrammet respektive samhällvetenskaplig linje och ställde sig frågor såsom - Hur ska man vara som tjej i dagens samhälle, vilka normer finns och hur skapas dessa? Bilderna, som Ambjörnsson ger med avseende hur tjejerna upplever sin vardag och agerar på olika sätt, kan kopplas till tjejernas bakgrund på olika sätt, t.ex. vilken ”klass” etnisk bakgrund de och deras familjer har. Dessa bilder kopplas också till hur ”feminina genuspositioner skapas...” ett ämne som är relevant för denna uppsats.¹⁴

Ambjörnssons avhandling fokuserade enbart på tjejers identitet, uppsatsen *Normer för manlighet och skolans krav – dissonans eller konsonans?* tar steget till killars vardag och hur killar upplever sin ”manlighet” och den manliga norm som finns i samhället och i skolan. Författarna, Johnson och Norlins studie från 2006 tar avstamp i debatten om killars sämre presterande i skolan och på vilket sätt detta har att göra med en manlig könsidentitet. De delar som är intressant för denna uppsats är de som diskuterar manliga ideal, normer och genus.¹⁵ Tillsammans med Ambjörnssons avhandling ger denna uppsats en bra grund när vi diskuterar skillnader och likheter mellan kvinnor och män. Uppsatsen som precis diskuterades använder i flera av sina resonemang Robert Connell och hans diskussion om *Maskuliniteter* från 1995. I

---

¹² Eriksen 2004. Sid. 10

¹³ Gustafson 2006. Sid. 13

¹⁴ Ambjörnsson 2003. Sid. 11

¹⁵ Johnson och Norlin 2006.

flera avseenden är Connells bok intressant för oss och de resonemang vi för. Vad är manlighet? Vad är det som får vissa män att framstå som mer manliga. Genom att dels diskutera manlighet genom historien men också hur det ser ut idag ges en bild av och exempel på maskuliniteter i vår värld. Marie Nordberg fokuserar i sin forskning på maskuliniteter, femininiteter och heteronormativitet. Hennes avhandling heter: *Jämställdhetens spjutspets?: manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Central för denna uppsats är också *Maskulinitet på Schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*, där Nordberg var redaktör. Flera viktiga ämnen tas upp t.ex. hur lärare ser på flickor och pojkars agerande och hur lärare själva påverkar vad som anses vara femininitet och maskulinitet.

2.4 SKOLA OCH SAMHÄLLE

Ett fjärde fokus för detta forskningsläge är att skolkatalogen idag inte bara innehåller information till elever och personal på skolorna, utan även ska ge en bild av skolan till blivande elever och deras föräldrar, samt andra i samhället som är intresserade. Att *sälja en skola, en multimodal analys av två gymnasieskolors informationsbroschyrer*, uppsats från 2006, diskuterar hur skolorna väljer att marknadsföra sig. Det är dock inte genom en skolkatalog utan en separat informationsbroschyr författad för blivande elever. Uppsatsen är dock intressant för oss just på grund av dess syfte, hur och vad skolorna väljer att presentera för de blivande eleverna. Konkurrensen om eleverna är idag hård. Friskolereformens nya bidragssystem som togs i bruk 1994 har en stor del i detta vilket också utredningen "fristående gymnasieskolor" från utbildningsdepartementet visar¹⁶. Britta Jonsson och Therese Welén har gjort en intervju baserad på en stor enkätundersökning med 1169 unga vuxna angående deras syn på, påverkande och kunskaper om demokrati i både arbetsliv och sin tid i skolan. Undersökningen tar fasta på skolans uppgift att förbereda elever för arbetslivet och deltagande i samhället.

2.5 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

För vår uppsats är genusperspektiv av central betydelse och framför allt genus som process och att koppla genus till sexualitet, primärt till den heterosexuella normativiteten och därmed tangeras även "queerteori". Att en genusediskussion är av stor betydelse för vår uppsats var inte en ansats vi hade innan arbetet påbörjades, materialet förde oss in i en genusediskussion. Här är Fanny Ambjörnssons arbete "I en klass för sig" ett praktiskt verktyg då hon sammanfattar idéer från forskare i området och mejslar fram teorier som ger goda medel för oss att tolka det material vår undersökning genererat. Den heteronormativa ordningen; att vissa relationer och sätt att vara är mer accepterade och sanktionerade än andra. Med detta menas konkret att gymnasieskolan uppehåller heterosexualitet som norm.¹⁷ Gymnasieskolan i det här fallet består då av de individer som på något sätt relaterar sig till den, dess direkta intressenter om uttrycket tillåts. Mer konkret kan man skriva elever, lärare, personal, föräldrar, skolläda och i viss utsträckning näringslivet.

Magdalena Petersson använder sig av teatermetaforer för att beskriva bland annat "kön" i sin avhandling som handlar om identitetsföreställningar kring flygvärdinnor. I vår uppsats återkommer ordet "framställning" i stor omfattning och Peterssons avhandling kretsar kring bland annat begreppet "performance" som är en ganska bra översättning av framställning. Det intressanta med performance som begrepp är att det används både inom näringsliv och inom kulturforskning. För vårt arbete är det centralt då ordet framställning också kan ha en dubbel

---

¹⁶ SOU 1995. Sid. 56

¹⁷ Ambjörnsson 2003. Sid 11-13

användning och betydelse; å ena sidan fotografens framställning, den bildliga och ögonblickliga, å andra sidan den diskursiva framställningen, som i skolkatalogens värld föregår fotografens. Man skulle kunna tala om en direkt framställning och en indirekt. Den sistnämnda handlar då om hur elever, lärare och skolledning på olika sätt drar upp gränserna/riktlinjerna för framställningen. Petersson menar att performance också har betydelse av produktivitet, motivation och möjligheter att uppfylla gemensamma mål.¹⁸

2.6 MATERIAL OCH METOD

Vi har använt oss av enkäter för att få fram ett grundmaterial angående hur lärare och elever använder skolkatalogen, samt hur de förhåller sig till den och i vilken utsträckning den används. Vi har utgått från våra frågeställningar gällande elever och lärares förhållande till skolkatalogen. Med förståelse för att det bästa verktyget vid en sådan undersökning skulle vara ett *obundet slumpmässigt urval*¹⁹ har vi dock insett att vi inte har resurser ekonomiskt eller tidsmässigt för det. I startskedet av vår undersökning föreställde vi oss att arbetet skulle utgå från deltagande observationer och intervjuer, men när tiden för arbetets start kom hade vi ändrat fokus. Den avgörande anledningen till att vi istället valde att utgå från enkätundersökningar i vårt arbete var att vi hade så lite material att utgå ifrån. Förgäves plöjde vi genom bibliotek och databaser i sökandet efter någon undersökning som kunde ge oss en fingervisning. Enkätundersökningarna skulle ge oss det basmaterial som vi var i behov av och förhoppningsvis leda vägen till en djupare analys genom påföljande intervjuer. Enligt metodpraktikan är syftet med frågeundersökningar, t.ex. enkätundersökningar: "...syftet med undersökningen är att beskriva hur svarsmönstren ser ut och att förklara varför olika grupper i populationen svarar på olika sätt."²⁰ Enkäter, tillskillnad från intervjuundersökningar, ger ett stort material vilket vi ansåg vara viktigt.

Vi påbörjade undersökning med att ta in enkäter från elever som vi direkt hade tillgång till genom att en av oss hade ett kort vikariat på ett gymnasium strax utanför Göteborg. Ett slags *första - bästaurval*.²¹ Materialet vi fick därifrån var från fordonselever i 3:an och elelever i 3:an. Ganska snart fick vi tag på material från barn och fritidselever i 2:an och NV elever i 2:an. Av detta material kunde vi se att skillnaden mellan killar och tjejers användande av skolkatalogen visade stora olikheter. På grund av detta valde vi att rikta in undersökningen på ett "typiskt" manligt program, ett "typiskt" kvinnligt program och som kontrollgrupp ett blandat program. I vår undersökning blev dessa fordon, barn och fritid samt naturvetenskapligt program. Eftersom materialet vi redan hade skiljde sig inbördes i årskurser, tyckte vi det vara viktigt att få elever från alla årsklasser för att kunna kontrollera effekten av detta jämfört med t.ex. kön. Sammanlagt blev detta 180 elever. Vi såg till att det var lika många elever i varje program så att vi kunde jämföra mellan dessa och även att andelen tjejer och killar var lika av samma anledning. Denna grupp benämns i fortsättningen som vår *urvalsgrupp* och det ur denna som vi utgår från i uppsatsen. De tidigare insamlade enkäterna är alltså inte en del av denna uppsats resonemang och resultat annat än indirekt på det sätt som vi precis förklarar.

Elevenkäten består av 11 frågor, (se bilaga 1) dock är de första 4 av personlig karaktär, där kön, ålder, program och vilket år personen studerar kartläggs. Den första av de resterande 7 frågorna är: Hur ofta använder du skolkatalogen? Denna fråga syftar till att se skillnader, likheter mellan de som svarar i hur vanligt användandet är. Nästa fråga handlar om i vilken utsträckning eleverna vill synas i skolkatalogen. De fick således svara på frågan: Hur vill du

---

¹⁸ Petersson 2003. Sid. 12-13

¹⁹ Esaiasson red. 2007. Sid 200-201

²⁰ Esaiasson red 2007 Sid 262

²¹ Esaiasson red 2007. Sid 214

själv framställa dig på skolfotot? Eleverna fick placera in sig på en 0-9 gradig skala, där (0) var *inte vill synas alls* och (9) *vill synas mest av alla*. Nästföljande fråga i enkäten syftar till att reda ut huruvida skolkatalogen är ett socialt eller enskilt fenomen. Frågan löd: Hur använder du skolkatalogen? En annan central fråga vi ville ställa var vilka känslor som dyker upp hos eleverna i samband med att en ny skolkatalog kommer ut. Kan man se några skillnader mellan de olika grupper vi studerar? Hur uppfattas skolkatalogen, vad har den för syfte, är en intressant fråga att ställa inte minst med tanke på att skolorna idag upplever en konkurrenssituation, där skolorna bör framställas på ett så korrekt sätt som möjligt, samt att många företag i skolkatalogsbranschen menar att dess syfte är att köpa sig ett ”minne för livet”. Frågan löd: vad är skolkatalogens syfte enligt dig? Med det sistnämnda argumentet om ”minne för livet” i åtanke ställde vi den näst sista frågan i enkäten, i hur stor utsträckning man trodde sig använda skolkatalogen i framtiden. Den sista frågan rör skolkatalogens betydelse och användning i samtal mellan elever och lärare. Där eleven svarade på frågan i vilken utsträckning använder du skolkatalogen i samtal med lärare?

Lärarenkäten, (se Bilaga 2), är uppbyggd på samma sätt som elevenkäten där de första 4 frågorna är av personlig karaktär. Kön, om läraren har lärarexamen, tid inom yrket samt ålder frågades. Resterande frågor är likadana som elevenkäten dock är frågan om i vilken utsträckning de tror sig använda skolkatalogen i framtiden borttagen. Vi valde att ställa likadana frågor till lärare just för att lättare kunna jämföra grupperna. Lärarenkäten tog vi in från samma skolor som vi fick elevenkätena ifrån och vårt mål var att få in så många som möjligt. Vi har suttit i lärarum och delat ut enkäter samt passat på att ge enkäter till lärare i samband med elevenkätena i klassrummen. Vi fick dock tillfälle att, vid en stor lärarsamling i en av informantskolorna, dela ut enkäterna till många lärare samtidigt och eftersom vi hade ett så litet material från lärare. Det visade sig så pass svårt att få in enkäter från lärare att vi ansåg det vara en god idé att ta in så många som möjligt för att få ett bra underlag vad gäller lärare. Sammanlagt fick vi in enkäter från 79 lärare.

Vuxenenkätena (se bilaga 3) togs fram som en fortsättning på elevenkätfrågan *hur ofta tror du att du kommer använda dig av skolkatalogen om 10- 15 år?* Vi ville kunna kontrollera elevernas svar mot individer som är i den situationen som eleverna i frågan skall ta ställning till. Vuxenenkätena utfördes dels på universitetsbiblioteket i Göteborg och dels genom telefonsamtal till bekanta. Anledningen till att vi vidgade vår enkätundersökning till bekanta var att populationen på universitetsbiblioteket utgörs av personer med högskoleutbildning eller pågående högskoleutbildning och vi föreställde oss att det kunde vara intressant med en variation mellan lägre och högre utbildning. Materialet är dock relativt litet och urvalet kan inte sägas upprätthålla någon vetenskaplig standard. Hur som helst ville vi få med olika åldrar, män och kvinnor samt olika grad av utbildning.

Samtalsintervjuer, som bygger på enkätmaterial, genomfördes vid 4 tillfällen med elever från respektive program ur urvalsgruppen. Två intervjuer genomfördes med elever från barn och fritidsprogrammet, en grupp killar och en grupp tjejer, för att se om man kunde skåda olika attityder mellan dem. Samtalsintervjuerna pågick i mellan 5 – 20 min. Vi har anonymiserat samtliga informanter utom en som på grund av sin unicitet i frågan inte är möjlig att hålla anonym. Lärare och elever från det skolor vi hämtat material ifrån har fått namn som börjar på samma bokstav beroende på vilken skola de tillhör. Då vi har två informantskolor har den ena namn som börjar på ”k” och den andra på ”g”.

Samtalen spelades in och transkriberades delvis. Intervjumaterialet finns hos författarna. Grundmaterialet från enkäterna ligger till grund för analyser av skillnader mellan kön, teoretiska och praktiska program, ålder och skillnader mellan elever och lärare. Resultaten av analyserna undersökte vi vidare genom intervjuer med elever och lärare. Vi såg detta som nödvändigt då vi ville kunna förtydliga delar av vad enkäterna resulterade i, samt få en djupare inblick i den population som vi vill uttala oss om. Intervjuerna är också av vikt för att

kunna jämföra med kvalitativa undersökningar och teorier som vi lutar oss mot i våra tolkningar av materialet.

Intervjuer genomfördes också med ansvariga för skolkatalogen på de informantskolor vi haft. Dessa intervjuer fokuserade på skolkatalogen och de regler och bestämmelser som skolorna satt upp gällande t.ex. vad elever och lärare får ha på sig vid fototillfället. Även intervjuer med polisen genomfördes med syfte att ta reda på hur polisen använder skolkatalogen.

2.7 ETISKA HÄNSYNSTAGANDEN

Även om ämnet för denna uppsats, skolkatalogen, generellt sett inte anses vara ett känsligt och upprörande ämne att studera, är det ändå viktigt att för oss som forskare tänka på de etiska regler som finns i anknytning till vetenskaplig forskning. Syftet är att se till att inga individer upprörs eller skadas på något sätt. En risk som alltid finns då forskning om mänskligt beteende bedrivs, även om ämnet som sagt till synes inte bör uppröra. Vi är alla olika och ser på saker på olika sätt varav vi som forskare inte kan veta vad individen får för känslor. Vår undersökning, som i detalj beskrivs i metodavsnittet, har byggts på enkätundersökningar, och samtalsintervjuer. Det viktiga för oss i samband med enkätinsamlandet var att först och främst presentera vad vår undersöknings syfte var och vad enkäten skulle bidra till. Vi påpekade att enkäten var frivillig och anonym. Dock kan man ställa sig frågan om de individer som inte skulle vilja svara på enkäten vågat ge sig till känna? Det bästa alternativet, beskrivet mer i metodavsnittet, skulle vara en *obunden slumpmässig urvalsundersökning*, något som vi inte hade möjligheten att göra. De elever som vi gjorde samtalsintervjuerna med ställde upp frivilligt och anonymt. Samtalen spelades in i syftet att lättare kunna transkribera. Vi var tydliga med att berätta att vi spelade in samtalen. En person valde också att inte medverka på grund av detta. Den personal på våra informantskolor som ställde upp på intervjuer fick också möjligheten att efter renskrivning kommentera och således godkänna vad vi kommer presentera i denna uppsats.²²

---

²² <http://www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml>

3. RESULTAT

3.1 UPPSATSENS UPPLÄGG

Resultatredovisningen är upplagd kring 3 kapitel. Det första fokuseras på eleven, det andra på läraren och det tredje på skolkatalogen utifrån skolledningen syn. Det är dock inga vattentäta skott mellan ämnena varför vi ibland kommer diskutera ämnen över kapitelgränserna. Upplägget, med fokus elev, presenteras först i form av en strikt analys av enkätsvaren för att sedan tolkas genom intervjumaterial och teorier ur litteratur och observationer. Urvalsgruppens elever jämförs sedan sinsemellan under varje rubrik efter kategorierna *killar och tjejer, årskurs och program*. Då vi såg intressanta skillnader inom det naturvetenskapliga programmet tyckte vi att det vore motiverat att dela upp gruppen i *tjejer och killar*.

Samma upplägg gäller vid diskussionen om lärarna. Först en analys av enkätsvaren för att sedan tolka dessa utifrån intervjuer och litteratur. Lärarna jämförs sedan utifrån kategorierna *män och kvinnor, obehöriga och behöriga* lärare.

Kapitlet om skoledning tar avstamp i intervjuer med personal från skolor där vi i ett tolkningsavsnitt diskuterar och jämför med elevers kommentarer och för in relevanta källor. Nedan följer en presentation av resultatet från våra enkäter, samtalsintervjuer och observationer av/med elever på barn och fritid, fordon och naturvetenskapliga programmen i samtliga årskurser. I vissa fall hänvisas det till det första urvalet med vilket vi menar hela vårt elevmaterial av enkäter. I annat fall menar vi med urvalsgruppen av 60 elever vardera i skiftande årskurser från fordon, barn och fritid samt naturprogrammet på gymnasiet.

Våra rubriker i resultatet är tagna ur enkäterna men följer inte samma ordning som enkäterna. Vi har låtit vårt material styra resultatets presentationsordning. Vi kommer först att presentera vad vår undersökning kan säga om hur elever använder skolkatalogen idag samt en kort diskussion om hur de tror sig använda den i framtiden för att sedan komma in på hur eleverna vill framställa sig och vilka känslor som uppkommer i samband med skolkatalogen. Slutligen kommer vi in på skolkatalogens syfte och plats mellan elever och lärare.

3.2 ELEVFOKUS

3.2.1 HUR OFTA ANVÄNDER DU SKOLKATALOGEN?

Till att börja med visar enkäten att ytterst få individer använder skolkatalogen *varje dag*, detta gäller både killar och tjejer. Av de 180 elever som urvalsgruppen består av har endast 3 elever svarat att de använder skolkatalogen *varje dag*. En klart högre andel individer väljer att använda skolkatalogen *någon gång per vecka* och här är killarna fler än tjejerna. Tendensen fortsätter vid alternativet *någon gång per månad*, även här är det killarna som dominerar. Skillnaderna jämnar ut sig vid alternativet *någon gång per termin* där killarna och tjejerna svarar ungefär lika. Tjejer är klart överrepresenterade vid alternativet *aldrig*, även om en del killar också väljer detta alternativ²³.

Det program som tenderar att använda skolkatalogen mest i urvalsgruppen är fordonsprogrammet. Och som diagram 1 visar så tenderar fordons eleverna att i något större utsträckning använda skolkatalogen än urvalsgruppen killar generellt. Man kan dock se att elever på fordonsprogrammet också svarar *aldrig* oftare än vad killar i urvalsgruppen gör. Ett intressant fenomen, som visas sig när man separerar tjejer och killar i naturprogrammet, är att naturtjejer och fordonskillarna visar nästan exakt samma mönster vad gäller hur mycket man använder skolkatalogen²⁴.

---

²³ Se diagram 2

²⁴ Se diagram 3

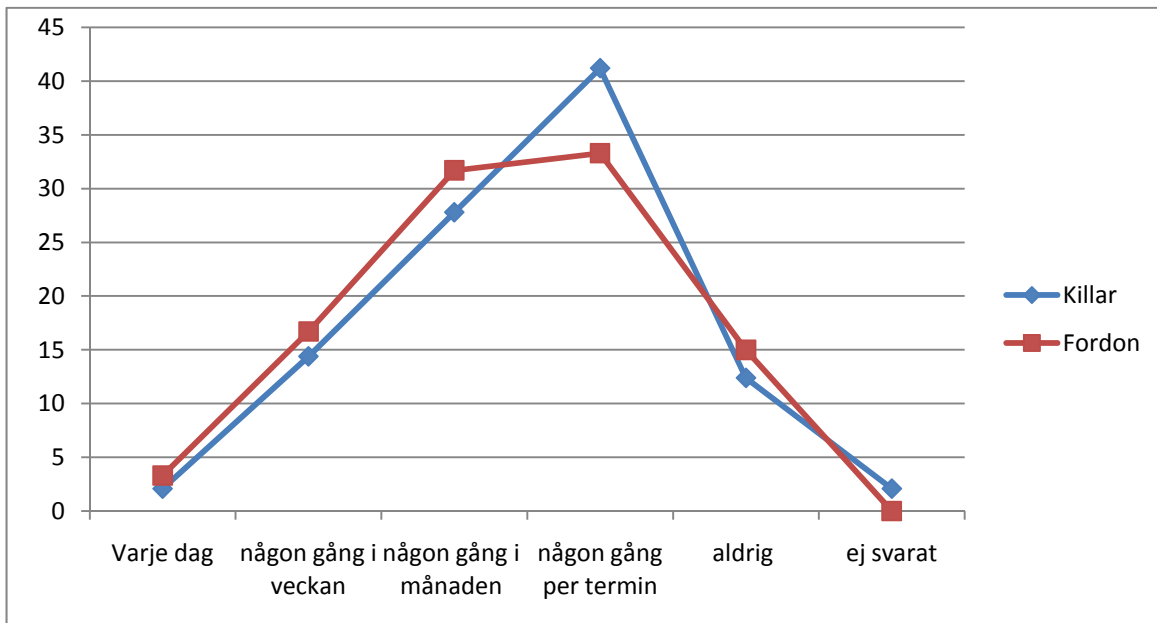

Diagram 1. Jämförelse mellan fordons elever och killar i hur ofta de använder skolkatalogen (%)

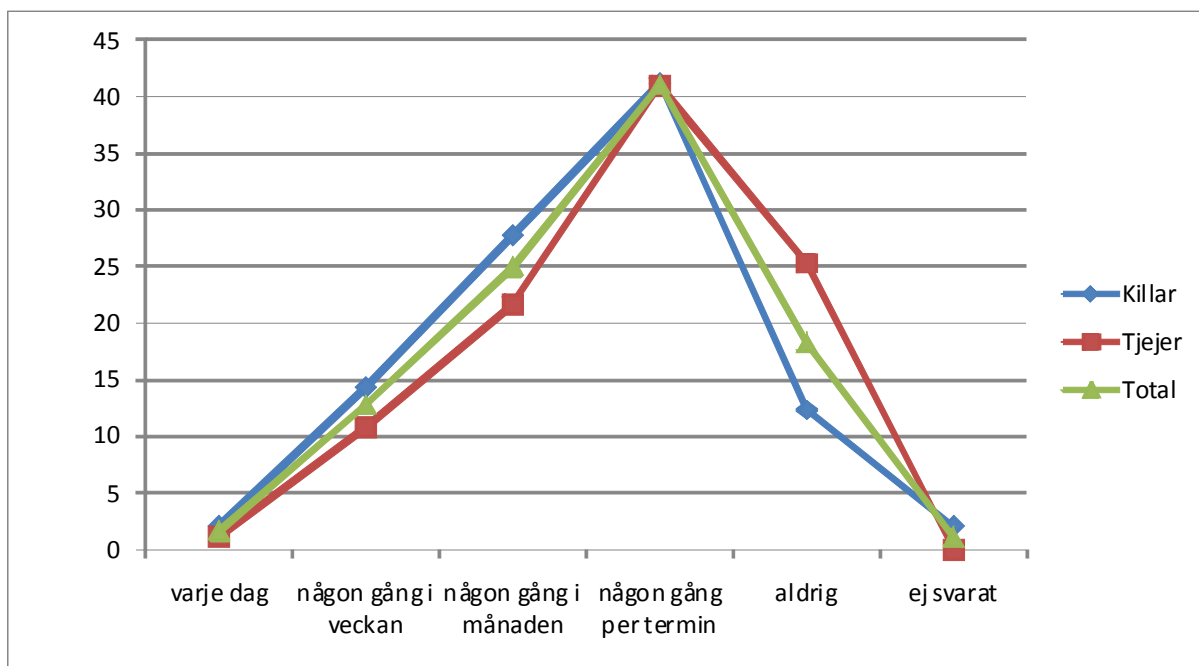

Diagram 2. Jämförelse mellan killar och tjejer i hur ofta de använder skolkatalogen (%)

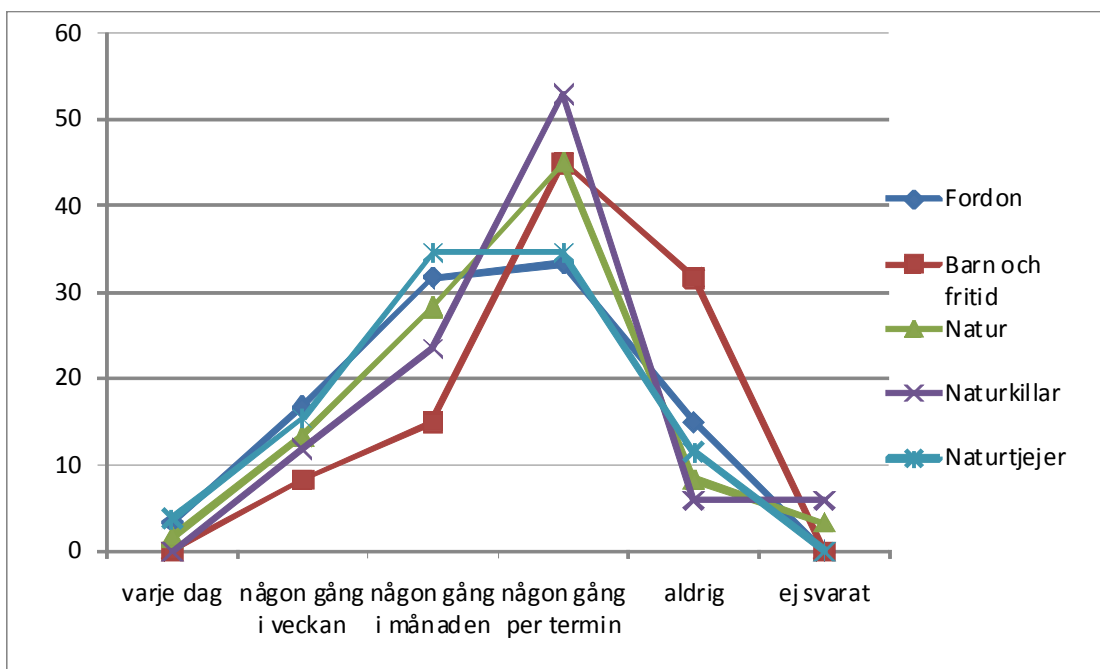

Diagram 3. Jämförelse i hur ofta de använder skolkatalogen mellan program inkl. naturkillar och naturtjejer (%)

Det program som i minst utsträckning använder skolkatalogen är barn och fritid. Alternativen *aldrig* eller *någon gång per termin* är de som är klart mest valda. Ytterst få använder skolkatalogen mer frekvent. Se diagram 3 ovan. Vilket år man går verkar inte ha någon större inverkan på hur man svarar på frågan om *hur ofta man använder skolkatalogen*, möjligen kan man se en tendens till att ju äldre eleverna är och ju högre årskurs eleverna går i, desto mer tenderar eleverna att svara olika.

3.2.2 HUR OFTA TROR DU ATT DU KOMMER ATT ANVÄNDA SKOLKATALOGEN OM TIO TILL FEMTON ÅR?

Majoriteten av både killar och tjejer tror sig inte använda skolkatalogen i framtiden särskilt mycket. Svartalernativet *sällan* är helt klart mest vald bland både killar och tjejer. Ungefär hälften av grupperna killar och tjejer väljer detta alternativ. Tjejerna tror i högre utsträckning att de kommer att använda skolkatalogen i framtiden än vad killarna tror. Svartalernativen *ibland* och *ofta* är klart mer valda bland tjejerna.

3.2.3 HUR VILL DU FRAMSTÄLLA DIG SJÄLV PÅ SKOLFOTOT?

Bland de som *inte vill synas alls* är tjejerna i majoritet, få killar väljer detta alternativ. Killar svarar i majoritet punkt (5), alltså mitten av skala, medan tjejer svarar i majoritet punkt (6). När man delar upp natureleverna i killar och tjejer så kan man se att många naturtjejer svarar alternativ (9) vilket skiljer dem ifrån barn och fritidstjejerna och naturkillarna. Fordonseleverna svarar mer enhetligt än de andra, nästan 40 % svarar punkt (5). Barn och fritid eleverna svarar i majoritet punkt (6) alltså samma som killarna. Fordonseleverna och naturtjejerna står ganska nära varandra vid alternativ (9) medan barn och fritidstjejerna står ganska nära naturkillarna på punkt (9). Se diagram 4 nedan

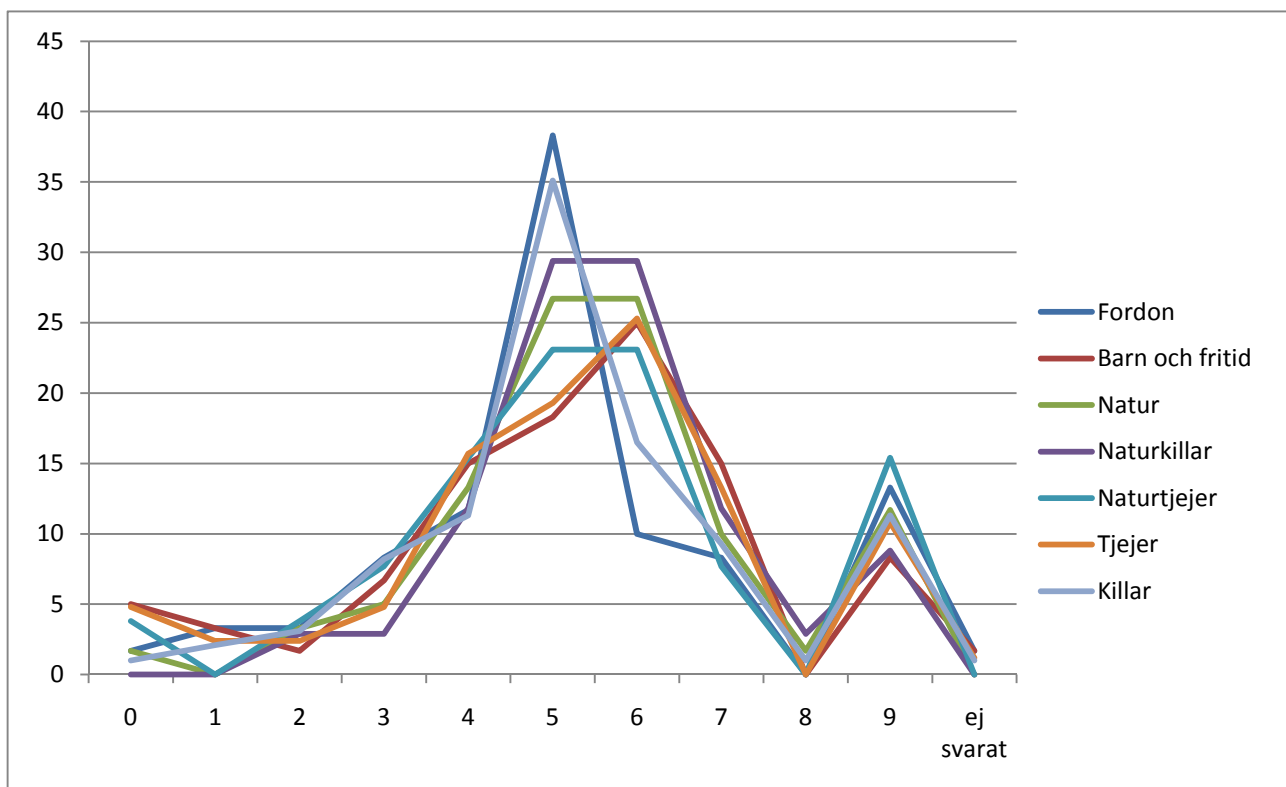

Diagram 4. Jämförelse i hur de vill framställas sig mellan program inkl. naturkillar och naturtjejer (%)

3.3 HUR ANVÄNDER DU SKOLKATALOGEN?

Enkätmaterialen har visat att skolkatalogen är ett socialt fenomen och att man använder den ihop med andra i mycket stor utsträckning. I just den frågan på enkäten så fanns alternativet aldrig också med, vilket barn och fritid svarade i högre utsträckning än de andra grupperna. Se diagram 5 nedan.

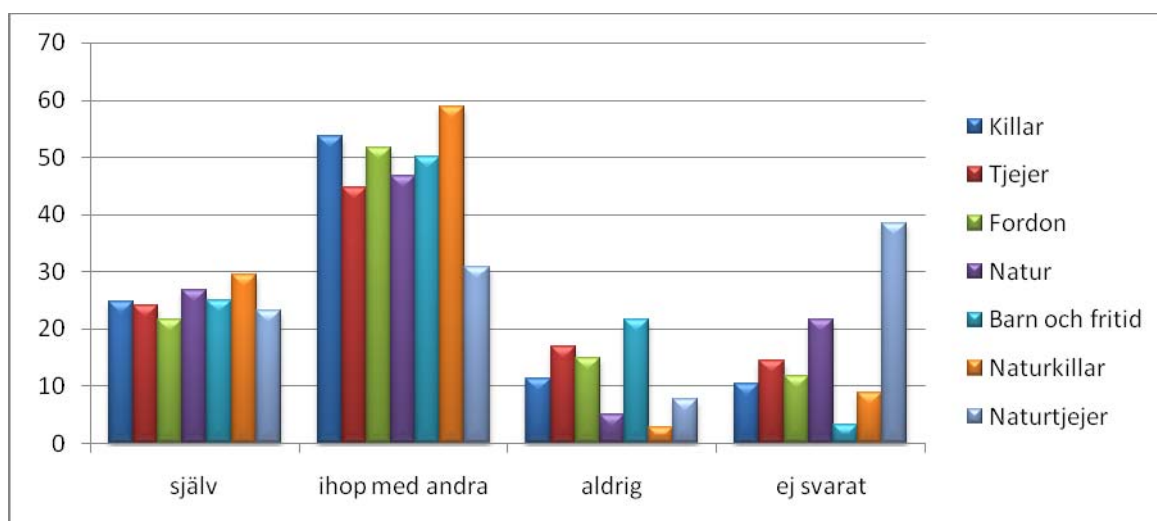

Diagram 5. Jämförelse mellan program samt killar och tjejer i hur de använder skolkatalogen (%)

3.3.1 VILKA KÄNSLOR UPPLEVER DU FÖRSTA GÅNGEN EN NY SKOLKATALOG KOMMER

Killarnas åsikt om skolkatalogen är främst positiv medan tjejernas är både positiv och negativ. En betydande andel av killarna har också svarat *inga känslor* rörande skolkatalogen. Det är bland tjejerna man hittar de som är negativt inställda till skolkatalogen även om de är relativt få. Många tjejer svarar att de upplever *positiva och negativa* känslor i samband med skolkatalogen. Barn och fritidstjejerna står för den mest negativa inställningen. Det är också de som svarar i störst utsträckning både positivt och negativt. Naturtjejerna positionerar sig ganska nära killarna när det gäller hur positiva de är men väljer alternativet både positivt och negativt i mycket större utsträckning än inga känslor. se diagram 6 nedan.

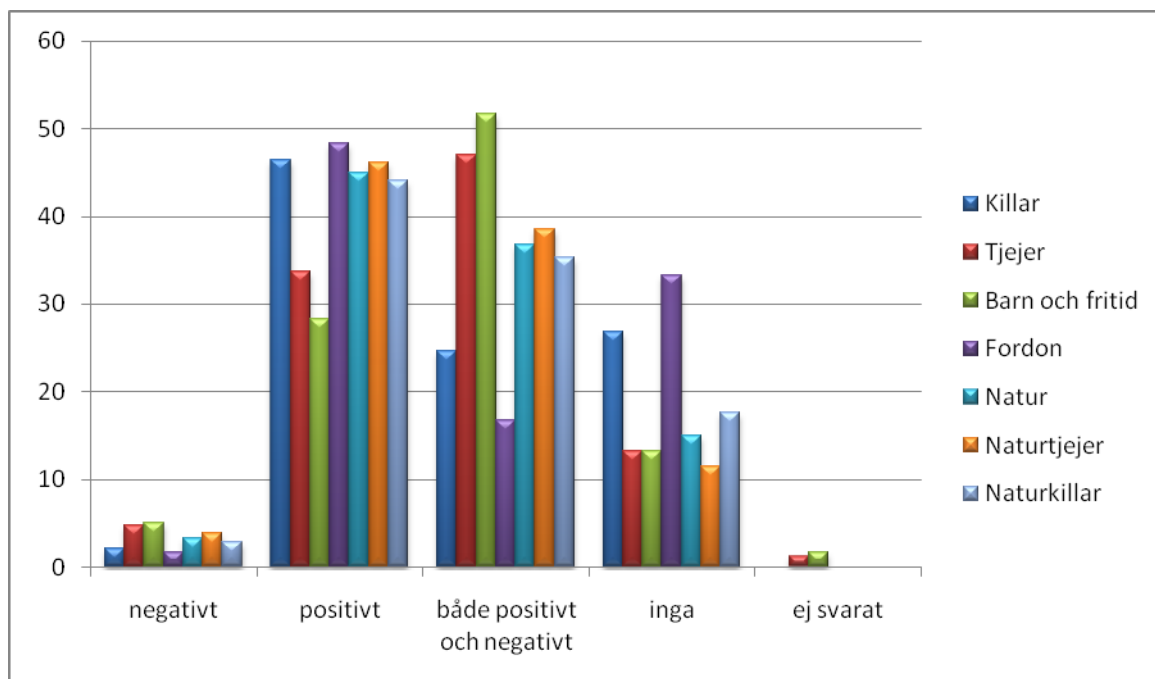

Diagram 6. Jämförelse i känslor av skolkatalogen mellan program inkl. naturkillar och naturtjejer (%)

3.3.2 VAD ÄR SKOLKATALOGENS SYFTE ENLIGT DIG?

Eleverna syn på vad skolkatalogens syfte är skiljer sig åt. Om man jämför årskurs, se diagram 7 nedan, kan man konstatera att ju äldre eleven är desto mindre svarar man *ingen aning* samt att man väljer att svara att skolkatalogen både kan ses som *ett medel för skolan att marknadsföra sig* samt *ett medel för eleverna att uttrycka sig*. Man väljer också alternativet *annat*, ofta med en kommentar, mer än de elever som går i ettan och tvåan. Vad gäller skillnader mellan program kan man se att fordonseleverna och barn och fritidseleverna oftast svarar att de inte har någon aning vad skolkatalogen har för syfte. De svarar också ofta att skolkatalogen har ett annat syfte än vad vi föreslagit i enkäten. Natur svarar *annat* i störst grad. Se diagram 8 nedan

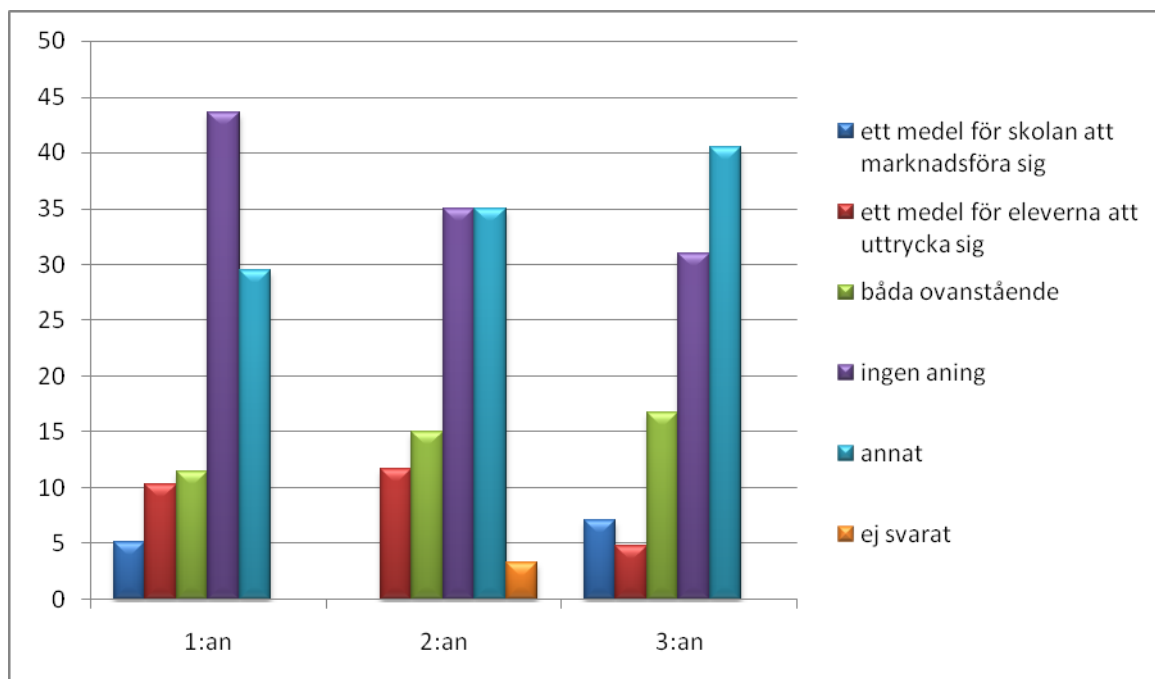

Diagram 7. Jämförelse mellan årskurs i syn på skolkatalogens syfte. Visas i procent.

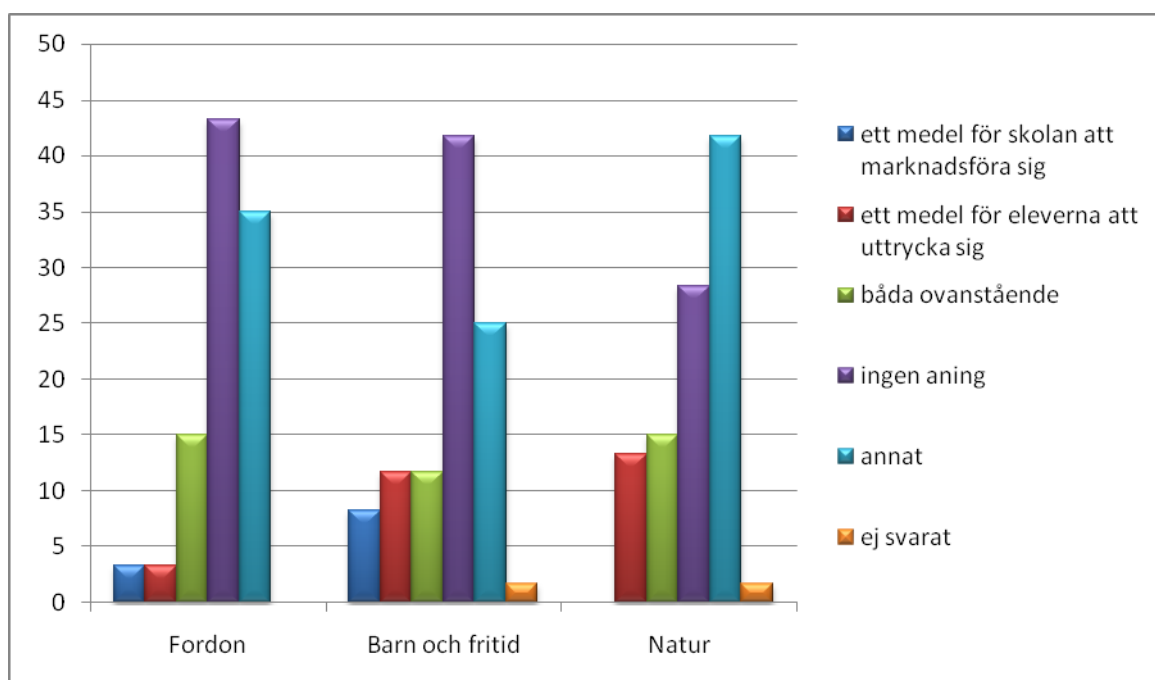

Diagram 8. Jämförelse mellan program i syn på syfte (%)

3.3.3 I VILKEN UTSTRÄCKNING ANVÄNDER DU SKOLKATALOGEN I SAMTAL MED LÄRARE?

I urvalsgruppen är det en försvinnande liten del som någon gång använder skolkatalogen i samtal med lärare. Några enstaka elever, runt 15 %, svarar alternativet sällan. Skillnaderna mellan killar och tjejer är ytterst liten.

3.4 TOLKNING - ELEVFOKUS

3.4.1 ”DET ÄR JU ALLTID KUL OCH SE OM NÅN SER FÖR JÄVLIG UT”

Det var för oss något förvånande att tjejer verkar använda skolkatalogen i mindre utsträckning än killarna. Under våra intervjuer har vi sett att både killar och tjejer tycker att bild och utseende är viktigare för tjejer än för killar, vilket på ett sätt antyder att skolkatalogen skulle vara viktigare för tjejer. Samtidigt är det viktigt att vi förstår begränsningen av vår enkät, frågorna gäller användning, känslor, syfte och framställning inte hur viktig skolkatalogen är. Ändå verkar det som att tjejerna är mer noggranna med att synas i skolkatalogen. Det framgår i diagram 4 att tjejerna svarar i majoritet (6), alltså något mer än vad killarna gör. I diagram 4 är det tydligt att den avgörande skillnaden står mellan könen och inte programmen då de manligt dominerande programmen följer samma kurva som killarna och de kvinnligt dominerande följer tjejernas kurva.

Vid samtalsintervjuerna fick vi en uppfattning om att killarna i fordon som vi talade med kände varandra väl och hade en stark sammanhållning. Man kan tänka sig att den sammanhållningen bidrar till att vilja titta på sin klass i något högre utsträckning än vad de andra programmens elever känner. Enkätundersökningen har också visat att ett vanligt motiv till att titta i skolkatalogen är att titta på tjejer, citat som ”kolla på snygga brudar” ”kolla in tjejer” etc. är vanligt förekommande. Det kan då vara så att behovet av att titta på tjejer är större på ett program där få tjejer finns. Man kan också tänka sig att manligt dominerade yrkesprogram inte har samma kontakt med andra elever på skolan på grund av praktik, och att de huseras i egna lokaler kanske en bit ifrån de teoretiska programmen och fikarummet, vilket föder ett behov av att hålla kontakten med andra elever via skolkatalogsbilderna. Under samtalsintervjuerna med fordonskillarna märkte vi också en tydlig ”jargong”, ett bra exempel är när en av killarna svarar på frågan, vad är det första ni gör när ni får en ny skolkatalog: ”Det är ju alltid kul och se om någon ser för jävlig ut, då kan man ju reta honom lite”. Samtidigt är fordonskillarna noga med att poängtera att de inte bryr sig om hur de själva ser ut på kortet och att man gärna skrattar åt sig själv, vilket också syns i enkätsvaren på frågan om *hur du vill framställa dig* där fordonskillar svarar ytterst samlat på punkt fem (d.v.s. i mitten av skalan). Vi frågade fordonsseleverna om det fanns något sätt att bli framställd på i skolkatalogen som skulle kunna vara dåligt och de svarade så här:

Krille ”Sverigetröjor och så”

Kroll ”Det framställer ju alla klasser i fordon som rasistiska

Kalle ”Ja så är det ju”

Johan (förf) ”Tror ni att det är generellt för alla fordonsselever i Sverige?”

Krille, Kroll och Kalle ”Jae, nej eller så”

Kalle ”Det är nog större problem i vissa områden inte fordon inne i ”stan” t.ex. och så (Göteborg förf. anmärkning)”

Johan (förf) ”vad kan det bero på tror ni?”

Krille ”Det är det liksom lite mer storstadsfolk och så. Vi är änna, vi bor ju änna lite ute på landet och så. Det är ju en helt annan grej om man säger så”²⁵

Den manliga normen har diskuterats av Connell utifrån både ett historiskt perspektiv och idag. Connell talar om en hegemonisk maskulinitet som han definierar som ”*den konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet*”²⁶. Även om Connell talar om hegemonin som dominans och menar att det finns

²⁵ Intervju med elever på fordonsprogrammet

²⁶ Connell 2008. Sid. 101

övertygande kollektiva maskuliniteter i samhällets toppskikt så är det handlingar (praktiker) som utgör grunden för den hegemoniska maskuliniteten²⁷. Fordonskillarna kan kanske inte sägas tillhöra ”samhällets toppskikt” eller ens skolans toppskikt, men de ”praktiker” som definierar den hegemoniska maskuliniteten kan man i gymnasieskolans värld finna i framför allt de manligt dominerade praktiska programmen varav fordonsprogrammet naturligtvis är ett. En intressant jämförelse kan göras mellan fordonsseleverna och tjejerna på natur vad gäller hur ofta de använder skolkatalogen. Kurvorna i diagram 3 för dessa två grupper är slående lika. Detta är två grupper som intervjuerna har visat inte har en särskilt nära relation. Kommentarer om varandra visar att de varken umgås eller vet särskilt mycket om varandra.

I en intervju med elever från naturvetarprogrammet framkom några naturtjejers syn på och relation till elever på praktiska program. Intervjun handlar om att kunna se vilket program en klass tillhör enbart genom klassfotot i skolkatalogen, vi hade tagit bort klassinformation helt och hållet. Informanterna bestod av Kia, Kristina, Karl och Kristoffer. Citatet kommer in i diskussionen när naturvetareleverna diskuterar en naturklass och tjejerna tar över diskussionen:

Kia ”Det hade ju inte kunnat vara bygg eller nått för de ser inte tillräckligt tuffa ut”

Johan (förf) ”Tuffa?”

Kia ”Ja men alltså, du vet så här. Jag tycker att de som går bygg och sånt de skall vara så här coola typ”

Johan (förf) ”Hur gör man för att se cool ut på bygg?”

Kia ”jag vet inte, stora och lite (Kia och Kristina skrattar. Förf. anmärkning).²⁸

Längre fram i intervjun diskuterar vi hur de använder skolkatalogen. Karl menade att han framför allt kollar den egna klassen och de han känner och Kristoffer håller med. Vad som slår oss i intervjun är att Kristina säger explicit att hon kollar på andra klasser, i samhäll t.ex:

Kristina ”Jag tror aldrig jag har kollat på bygg, el eller så”

Kia ”Nej precis”

Johan (förf) ”Vad kommer det sig av då?”

Kristina ”Nej jag vet inte. Det är nog att jag inte känner någon som går på de programmen”

Kia ”Nej precis man känner liksom inte nån där”²⁹

Likheten mellan fordonsselever och naturtjejer är därför mer intressant och kan eventuellt förklaras, som nämnts, med en möjlig starkare sammanhållning inom grupperna. En annan tolkning av detta fenomen kan man spåra i Ambjörnssons avhandling där hon diskuterar den *normativa femininiteten*³⁰ och den *normerande heterosexualiteten*³¹; att tjejer på samhällsprogrammet i hennes undersökning iscensätter detta ideal i mycket större utsträckning än de informanter hon använt sig av på barn och fritidsprogrammet. Termen normativ femininitet kopplar samman de ideal som tjejerna på Samhällprogrammen upprepar och iscensätter med den heterosexuella normen. Att upprätthålla den normativa femininiteten blir ett sätt att försäkra sig om att vara en del av den heterosexuella normen. I vår undersökning är det inte helt utan problem att översätta naturtjejer från samhällstjejer (som är informanterna i Ambjörnssons avhandling) ändå vågar vi ge en antydning till att naturtjejer i högre utsträckning än barn och fritidstjejer upprätthåller den normativa femininiteten.

²⁷ Connell 2008. Sid 101-102, Johnsson och Norlin 2006. Sid. 10f

²⁸ Intervju med elever på naturvetenskapligaprogrammet

²⁹ Ibid

³⁰ Ambjörnsson 2003. Sid. 57-63

³¹ Ambjörnsson 2003. Sid. 13-15

Ambjörnssons definiering av den normativa femininiteten grundar sig också i praktiker/handlingar som tjejer har att upprätthålla inom den heterosexuella normen. Även om Connell menar att det finns tydliga problem med att använda sig av normerande fenomen inom genusforskningen (eftersom de tenderar att låsa situationen och inte inbjuda till förändring) så är det i vår uppsats av intresse att översätta den hegemoniska maskuliniteten till ett normerande fenomen, vad vi väljer att kalla den normativa maskuliniteten. Med en snabb passning till Petersson ser vi genast att upprätthållandet av en specifik norm kan diskuteras som en framställning eller "performance". Eleverna belönas för att upprätthålla normen och missgynnas av att gå emot den, både av sig själva (självreglerande) och genom lärare och skolledning.³²

Vi har i både enkätmaterialen och under intervjuer märkt att skolkatalogen i stor utsträckning används av både killar och tjejer för att titta på det motsatta könet; "kolla in killar", "kolla på snygga tjejer". Det är inte helt utom sin plats att tala om skolkatalogens användande som ett register över tilltänkta partners, framför allt på den heterosexuella "begärsmarknaden" eftersom skolkatalogen främst används socialt och gymnasieskolans sociala norm till stor del kan sägas utgöras av den heterosexuella normen.

Skulle man då jämföra med fordonskillarna som på många sätt kan sägas upprätthålla den manliga normen eller vad vi väljer att kalla den normativa manligheten och sätter in denna dikotomi i sitt sammanhang; nämligen den heterosexuella normen så är det kanske inte så förvånande att dess protagonister liknar varandra i användningen av skolkatalogen då skolkatalogen tolkas som ett verktyg i den heterosexuella normens tjänst. Även Gustafson för ett resonemang om identitetsarbete som relationell process, d.v.s. att identitetsarbete är något som främst görs i relation till andra. Identitetsarbete är alltså enligt dessa forskare någonting som ständigt görs/iscensätts eller produceras.³³ Skolkatalogen kan ses som ett verktyg i denna process och då främst ett socialt verktyg.

3.4.2 DET ÄR MEST EN KUL GREJ, MEN MAN VILL JU VARA SNYGG OCH SÅ

Kan det vara så att tjejernas svar att de ser både positiva och negativa delar kan härledas till att tjejer är mer eftertänksamma och tänker till mer? Killar kanske har en mer naiv inställning och är lite mer omogna i sina resonemang? Inte helt i linje med genusperspektiv och "queerteori" tänker du. Men varför verkar det vara så att tjejer är mer mogna och resonerande? Vilken struktur ligger bakom? Ann-Sofie Holm intervjuar lärare om deras föreställningar om "flickor" och "pojkar":

"Uttalandena visar hur mognadsaspekten gjordes särskiljande och hur denna tanke upprepades utan att problematiseras. ..."

"Mona berättade att hon förväntade sig att pojkarna skulle vara stökiga och därför bemötte hon dem på ett annat sätt än flickorna: vilka hon förväntade sig skulle vara tysta och ordentliga. Flickor gjordes således mer mogna och tillskrevs därför andra egenskaper: vilket gjorde att det inte behövde kontrolleras lika hårt som pojkarna."³⁴

Att tjejer tenderar att ha mer negativa känslor angående skolkatalogen kan tyda på den press som samhället idag ger till unga kvinnor genom t.ex. media. Tjejers utseende och

---

³² Petersson 2003. Sid. 12-13

³³ Gustafson 2006. Sid. 28-29

³⁴ Nordberg red. 2008. Sid. 118

framställning fokuseras mer på än killars. Tjejer har mer att förlora än vad killar har, denna press på tjejer skiner igenom i vår undersökning. Ambjörnsson menar att tjejer upplever det vara ett stort fokus på den kvinnliga sexualiteten i samhället. Tjejers utseende och hur dem ska bete sig, med avseende kring hur andra upplever en, är något som alla tjejer och killar berörs av, även om inte alla känner igen sig i den "press" som samhället ger till tjejer³⁵. Man kan alltså tala om att tjejers attityd till skolkatalogen kommer från två olika håll där den ena har med ett slags "egenkontroll" att göra, d.v.s. att upprätthålla den feminina normen. Den andra kommer från lärare och andra utomstående som behandlar tjejer och killar på ett särskiljande sätt.

Att tjejer upplever en press från samhället sida visas också i de samtal Göthlund beskriver i sin avhandling. Intervjuerna handlar om kvinnlighet och manlighet och hur eleverna förhåller sig till begreppen. Göthlund skriver att när tjejerna talar om kvinnlighet hamnar man ofta i en utseedediskussion, ex. "långt hår" Tjejerna menar också att förväntningarna på killar och tjejer är olika och att man som tjej, om man väljer t.ex. ett manligt dominerat yrke, får räkna med motstånd.³⁶

Anna Sparrman diskuterar i sin avhandling, som bygger på filmsekvenser av barn, ämnet att betrakta och att bli betraktad. Sparrman upplevde att barnens reaktioner i det faktum att allt de gjorde fångades på film medförde både positiva och negativa känslor. Detta kan kopplas till vår studie och det faktum att tjejerna upplevde på samma sätt både positiva och negativa känslor.

Att vara en del av ett fotografi väcker, för många, positiva känslor, man är en del av något och man får visa upp sig. Samtidigt väcker det till viss del obehagliga känslor, som att man kan bli "ful" på fotot, vilket eventuellt medför tråkigheter i form av kommentarer från andra. Kanske kan man prata om en *hatkärlek* till skolfotografiet för många tjejer.

Barn & fritid elevernas låga användande kan kanske delvis förklaras genom programmets oklara framtidsplan. Programmet kan ses som "luddigt" utan en utstakad väg till vad eleverna ska bli i framtiden. Även om skolverkets program mål med barn och fritid syftar till att ge en grund till "...pedagogiska och sociala yrkesområden..."³⁷ kan man ifrågasätta om det i verkligheten är en möjlighet för de flesta eleverna. Betänkandet av gymnasieutredningen "Framtidsvägen" tar fasta på det här problemet med Barn och fritidsprogrammet och föreslår en omfattande förändring av den. Bland annat skall programmet bli ett uttalat yrkesprogram och locka fler "pojkar"³⁸ genom bland annat idrott och ledarskapsprofilering.³⁹

Gruppen skapar möjligen inte den sammanhållning som man kan se inom fordon, där alla vet vilken plats de har och vad de kommer att arbeta med i framtiden.

I intervjuerna framkom en annan viktig aspekt. En av intervjupersonerna uttryckte en tanke om att barn och fritid tjejerna var mer intresserade av att ta bilder på varandra, med t.ex. mobilkameran, än vad tjejerna på naturvetenskapligt program är på samma sätt. Intervjun gjordes med Garry och Gurra från barn och fritidsprogrammet och handlade om varför barn och fritidstjejer har en mer negativ inställning till skolkatalogen än andra elever:

---

³⁵ Ambjörnsson 2003. Sid. 29

³⁶ Göthlund 1997. Sid. 168

³⁷ Skolverket, program mål barn & fritid

³⁸ Författarna till "Framtidsvägen" använder termen flickor och pojkar vilket vi medvetet valt att avhålla oss ifrån i uppsatsen.

³⁹ SOU 2008. Sid. 446-447

Arvid (förf) ”Vi har även sett att barn och fritidstjejer är mer negativt inställda till skolkatalogen”

Johan (förf) ”vi har jämfört med t.ex. tjejer som går på natur”

Garry ”det är mer ”glammtjejer”

Gurra ”alltså det är inte så många poäng som behövs för att komma in på barn och fritid, så det är inte så riktigt duktiga tjejer som kommer in på det här programmet. Det är mer som gillar bilder och så. Men som natur de är ”pluggis” de tänker inte så mycket på det där.”

Arvid (förf) ”De är mer rädda för att de skall se illa ut eller?”

Garry och Gurra ”ja precis”

Arvid (förf) ”Har tjejer generellt sätt mer att förlora om de ser illa ut än killar?”

Garry ” alltså de ser inte illa ut”

Gurra ”Nej men tycker det liksom bara”⁴⁰

I Ambjörnsson 2003 beskriver en tjej på samhällsprogrammet barn och fritidstjejerna på följande sätt: ”Bf är såna som har savannbyxor där stringtrosorna syns igenom, värsta råsminkningen, ’tjabba’ och så, dom försöker vara coola. Dom har inte samma trygghet hemifrån och därför får dom attityd. Som att de vill ha uppmärksamhet genom sina tajta byxor.”⁴¹ Man kan diskutera om barn och fritid tjejer i hög grad identifierar sig själva efter hur mycket man syns och hörs. Naturtjejer med ytterligare andra aspekter som sammanfattas i tidigare diskussion kring normativ femininitet. Viljan att synas mycket i skolkatalogen och ändå vara negativt inställd till den och använda den i liten utsträckning kan därför sägas hänga samman för barn och fritidstjejerna.

I en mycket rörig intervju med barn och fritidstjejer gav vi våra informanter i uppgift att titta på en klass naturelever i en skolkatalog där klassfotot anonymiserats på samma sätt som vi gjorde för natureleverna. Det var 5 st tjejer som vi benämner, Greta, Gunny, Gina, Gittan och Gilda:

Gilda ”Det här är ju en typ blandad klass”

Greta, Gunny och Gittan ”Typ både killar och tjejer, lika många ungefär”

Gilda ”Natur är det självklart”

Gittan, Gunny och Gina ”eller samhäll”

Arvid (förf) ”om ni tittar på kläder och så?”

Gilda ”de ser ut som pluggisar”

Gunny, Gittan, Greta, Gina ” Ja men det är ju natur eller samhäll, typ plugghästar”

Johan (förf) ”det är natur”

Gilda ”hahaha” (Gilda gestikulerar att det var hon som hade rätt. Förf. anmärkning.)⁴²

I Ambjörnsson diskuteras det kring homosocialitetens stora betydelse för iscensättandet av den normativa femininiteten. Grundtanken är att vänskapsbanden mellan tjejerna i en specifik grupp är lika viktiga, om inte viktigare, än att vara intresserad av pojkar (tillhöra den heterosexuella normen). Det verkar enligt Ambjörnsson som att det råder ett visst konkurrensförhållande mellan homosocialitet och heterosexualitet, dock inte så att det ena klara sig utan det andra. Det homosociala spelet bekräftar den heterosexuella normen i det att dess innehåll till stor del uppehåller ett heterosexuellt fokus såsom tal om pojkvänner, göra sig snygg för killar eller hur man skall få kontakt med en viss kille. I vår undersökning kan det tänkas att skolkatalogen är en ganska viktig del av det heterosexuella spelet vilket vi tidigare diskuterat. Man kan därför föreställa sig att naturtjejernas större intresse för användning av

⁴⁰ Intervju med ”killar” på barn och fritidsprogrammet.

⁴¹ Ambjörnsson 2003. Sid.54

⁴² Intervju med ”tjejer” på barn och fritidsprogrammet.

och mer positiva inställning till skolkatalogen också förklaras ur deras högre uppskattande av den homosociala gemenskapen. Barn och fritidstjejerna i Ambjörnsson uttalar en större skepsis till tjejgemenskapen än hennes informanter bland samhällstjejerna.⁴³ Vi gjorde ingen uttalad observation av barn och fritid eller naturtjejer men vi skall inte heller undanhålla att Ambjörnssons beskrivning av barn och fritidstjejer var påtaglig även i vår kontakt med barn och fritidstjejer.

3.4.3 SKOLKATALOGENS SYFTE.

En tendens i diagram 7 är att ju äldre man är desto mindre svarar man *ingen aning*. En enkel förklaring kan naturligtvis vara att eleverna i trean har något mer erfarenhet av skolkatalogen vilket gör att de känner att de har bättre koll och således svarar i högre grad de andra alternativen. Flertalet treor svarar alternativet *annat*, ofta också med en kommentar.⁴⁴ De flesta kommentarer har med identifikation att göra såsom, "att ha koll på varandra", "veta vilka som går på skolan" men även inslag av ett minne för framtiden, kommentarer som "att få se andra klasser och komma ihåg gamla klasskompisar när man gått ut samt "minne för livet", är också vanliga. Att fordon samt barn och fritids elever svarar i högre grad *ingen aning* än vad naturelever gör kanske man kan förklara genom att elever på yrkesprogram inte i lika stor utsträckning läser teoretiska ämnen. Det kan eventuellt vara lättare för elever som t.ex. läser historia och andra teoretiska ämnen, där källkritik och textanalys är en viktig del, att kunna tycka till och formulera sig i "öppna frågor" som den i enkäten. Vi ställer oss därför frågande till hur en skola som delar in elever i teoretiska och praktiska program kan klara att ge alla en likvärdig utbildning? Liknande fråga problematiseras i gymnasieutredningen "Framtidsvägen" där förslaget att föra in historia som obligatoriskt ämne för alla program förs fram. Förslaget innebär dock att de "högskoleförberedande" programmen, med undantag av programmet "Teknik" läser dubbelt så många timmar historia som "yrkesprogrammen".⁴⁵ Man kan hoppas att den framtida kursplanen i historia kommer lägga fokus på källkritik och kritiskt förhållningssätt till information överlag.

Att fordonselever, mestadels killar, svarar *ingen aning* i frågan om syfte och känslor kan också diskuteras utifrån Rickard Jonsson artikel "Jag bryr mig inte".⁴⁶ Jonsson tar upp begreppet "antiskolkultur" och "tuff maskulinitet", och att vissa elever uttrycker en tydlig negativ inställning till skolan. Detta visas genom kommentarer som "jag bryr mig inte" eller "skiter väl jag i" etc, men även via kroppsspråk som att "hänga" över bänken. Jonsson argumenterar också för problemen med dessa begrepp. Man kan ändå diskutera om ifall svaren *ingen aning* i vår enkät kan vara en tendens till en "antiskolkultur" och en "tuff maskulinitet" bland fordonselever.

3.4.4 MINNE FÖR LIVET?

Killarna är dem som är mest positiva till skolkatalogen och använder den mest. Detta är intressant med tanke på att killar är den grupp som tror sig använda skolkatalogen minst i framtiden. Det verkar dock som om de ser skolkatalogen som en företeelse kopplat till vardagen i skolan, i livet idag, och ingen del av framtiden. Vid en jämförelse med enkäten vi genomförde på vuxna om hur ofta de idag använder skolkatalogen stämmer detta mycket bra med vad eleverna tror. Ytterst få använder skolkatalogen mer än någon gång då och då. Dock

⁴³ Ambjörnsson 2003. Sid. 135-136

⁴⁴ Ytterligare kommentarer: "igenkännande", "kolla upp vad folk heter och se sitt skolfoto", "sätt för elever att synas", "för att kolla på andra", "se vilka dom är", "se på snygga tjejer".

⁴⁵ SOU 2008. Sid. 356

⁴⁶ Nordberg Red. 2008:151

finns en tendens om att de som studerat efter gymnasiet i lägre uträkning använder skolkatalogen idag. De som enbart har gått ut gymnasiet och inte studerat vidare tenderar alltså att använda skolkatalogen mer. Dels kan detta naturligtvis bero på ålder, att de är närmare i tid till sin gymnasiegång, men också kanske att de som studerat efter gymnasiet har fått ett större kontaktnät av "klasskamrater" och inte i lika stor uträkning ser tillbaka på skoltiden vid gymnasiet.

3.5 LÄRARFOKUS

3.5.1 ANVÄNDNING AV SKOLKATALOGEN

De manliga lärarna använder skolkatalogen något mer än vad deras kvinnliga kollegor gör. Majoriteten av kvinnorna svarar *någon gång i månaden*, männen tenderar att främst svara *någon gång i veckan*. Det finns få ytterligheter i grupperna inom både den kvinnliga lärarkåren och den manliga, inom gruppen svarar man likartat, få individer sticker ut. De lärare som är obehöriga använder dock skolkatalogen i större utsträckning, majoriteten använder den *någon gång per vecka*. Se diagram 9 nedan.

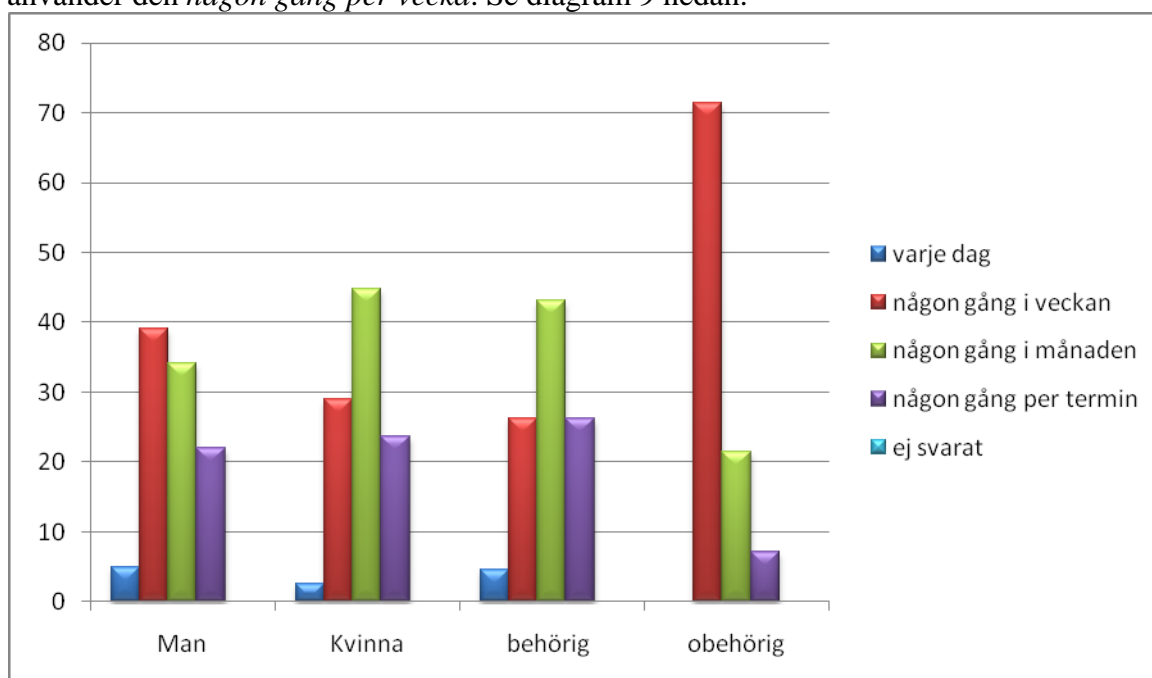

Diagram 9. Skillnader mellan man, kvinna, behörig och obehöriga lärare (%)

3.5.2 HUR VILL DU FRAMSTÄLLA DIG

Skillnaderna mellan kvinnor och män i hur mycket de vill synas på skolkatalogen är inte särskilt stor, det finns en liten tendens att män i något större grad vill framställa sig mer. Den största andelen män, nästan 25 %, svarar att de vill synas lite, och placerar in sig på punkt (2) på skalan. Det största svarsalternativet för kvinnorna blev punkt (4), 21 %. Mer än hälften av alla lärare svarar någonstans mellan punkt (0-4), majoriteten av lärarna vill således inte synas särskilt mycket på skolfotot. Av de som ändå svarar i de högre alternativen på skalan är det främst män, dock ingen över punkt (8). Vad gäller skillnader mellan hur länge man har jobbat som lärare finns en tendens till att ju längre du har jobbat desto jämnare blir kurvan. Denna grupp, som jobbat mer än 10 år, svarar också i relativt stor utsträckning att de vill synas mycket. De obehöriga lärarna vill synas något mer än de andra grupperna. Se diagram 10 nedan.

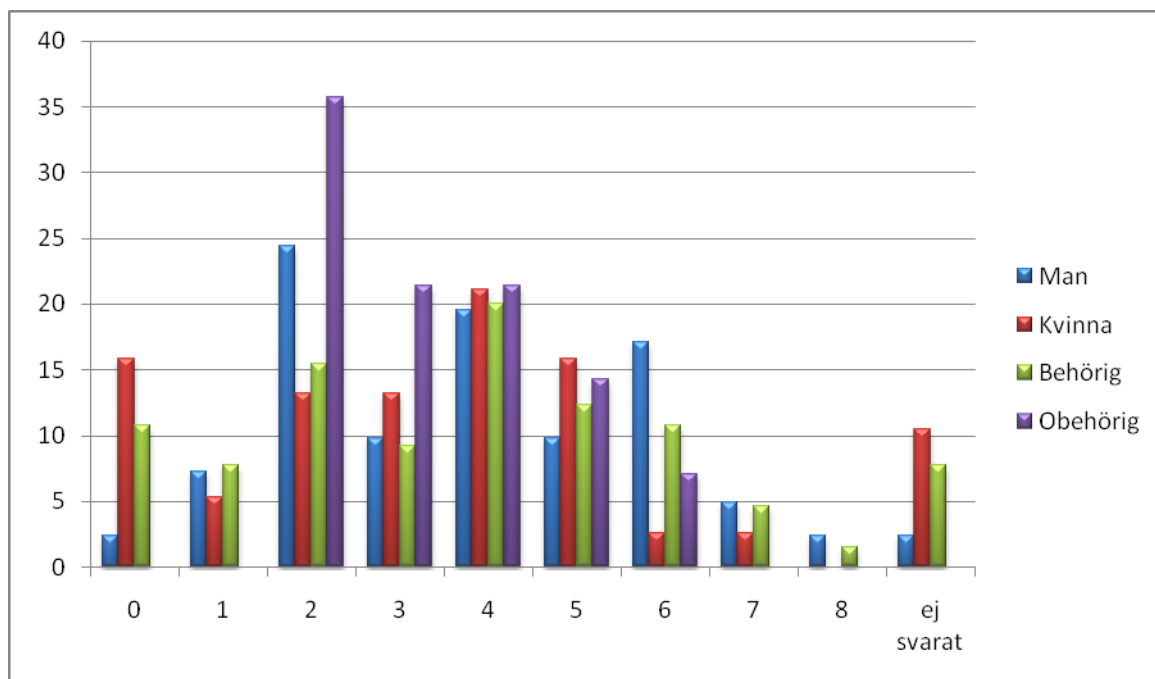

Diagram 10. Skillnader i framställning bland lärare (%)

3.5.3 ANVÄNDER DU SKOLKATALOGEN FRÄMST

Kvinnor tenderar att använda skolkatalogen främst ihop med andra lärare medan män främst använder den själv. En ganska stor del har kryssat för bägge alternativen (själv och ihop med andra). Behöriga lärare använder skolkatalogen i något större utsträckning själv, medans obehöriga lärare i större grad med andra. Se diagram 11 nedan.

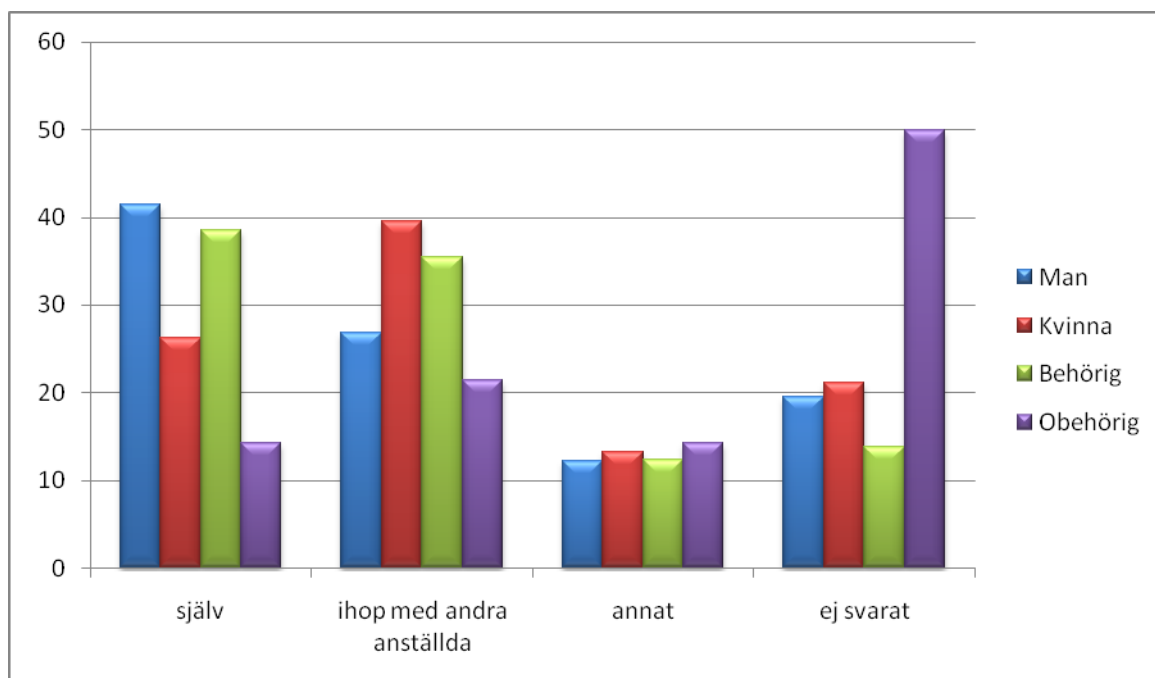

Diagram 11. Skillnader i användning bland lärare (%)

3.5.4 KÄNSLOR

Majoriteten av lärarna är positiva bland både män och kvinnor, bland kvinnorna är det en viss procentandel högre som svarar alternativen ”både positivt och negativt” samt ”inga”. Det är alltså inga lärare som svarat enbart negativt. Obehöriga lärare tenderar att vara mer positiva än behöriga. Se diagram 12 nedan. De yngsta lärarna (under 30) svarar i betydligt högre utsträckning ”positivt” än de äldre lärarna. De lärare som jobbat mellan 3-6 år är mest positiva och dem som jobbat 6-10år minst positiva i förhållande till åldern.

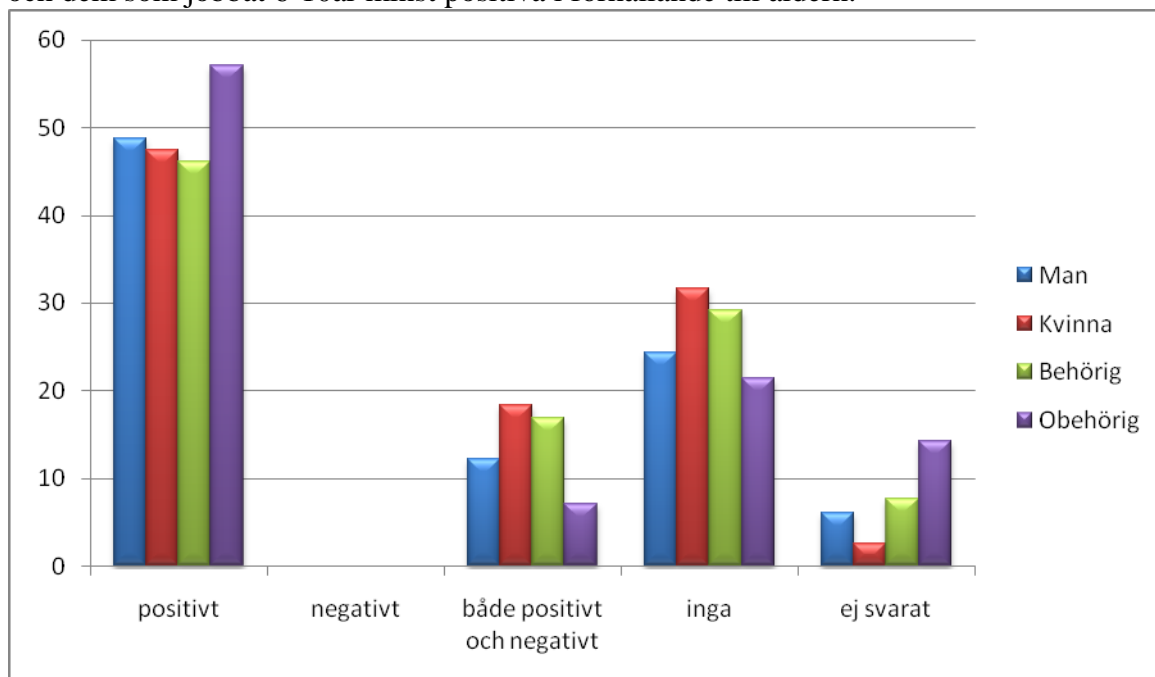

Diagram 12. Känslor kopplat till skolkatalogen, lärare (%)

3.5.5 SKOLKATALOGENS SYFTE

Bland männen, se diagram 13, är svaren ganska spridda bland de olika alternativen, det finns dock en viss majoritet som svarat *annat*. Bland kvinnorna är alternativet *annat* klart i majoritet (över 60 %). Alternativet *ingen aning* är det få som har svarat bland både män och kvinnor. Som diagram 14 visar så är det ganska lika mellan svaren från eleverna och lärarna skillnaden är främst att många elever svarar ”ingen aning” medan lärare sällan svarar detta. På alternativet *annat* fanns det utrymme för att kommentera vilket många gjorde, och vi har identifierat tre olika former av kommentarer; ”identifiering” (känna igen elever och lärare, att se vilka klasser eleverna går i), ”minne för eleverna” och ”gemenskap”. De allra flesta som svarat *annat* har också en kommentar som kan sättas in i formen ”identifiering”. Vi ser samma fenomen i de få fall då lärare svarat *annat* under frågan ”använder du skolkatalogen främst” se diagram 11. Lärare har i de fallen haft med kommentarer som vi tolkat som identifikation.

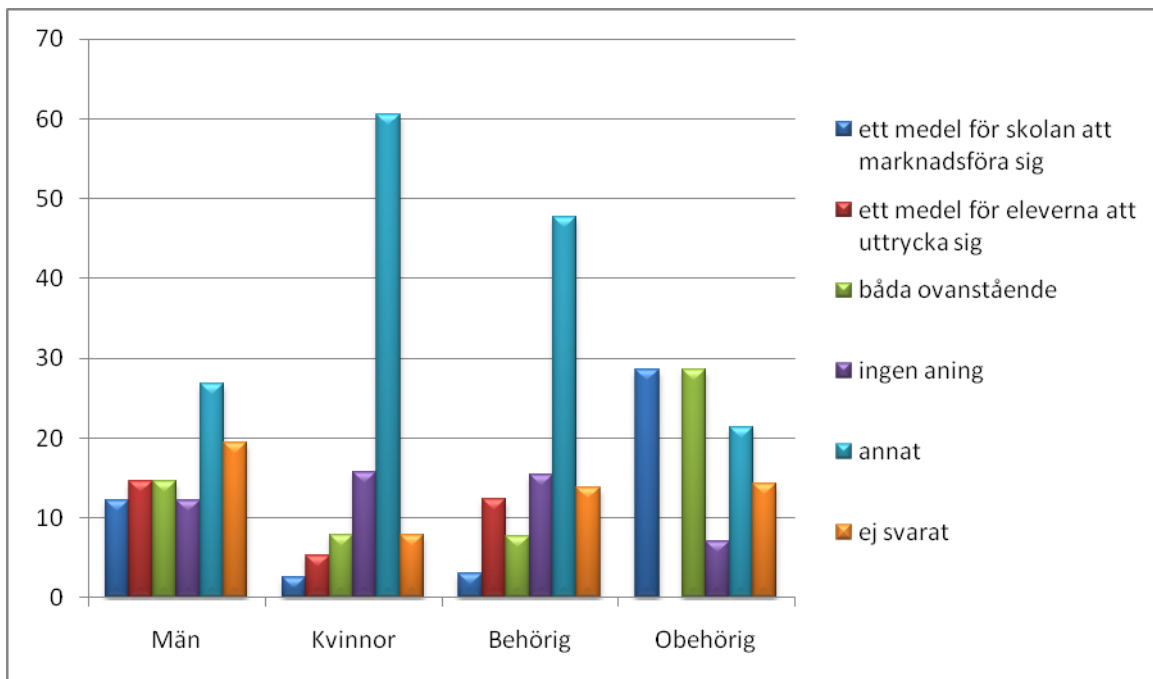

Diagram 13 Jämförelser mellan man, kvinna behörig och obehörig lärare i skolkatalogens syfte (%)

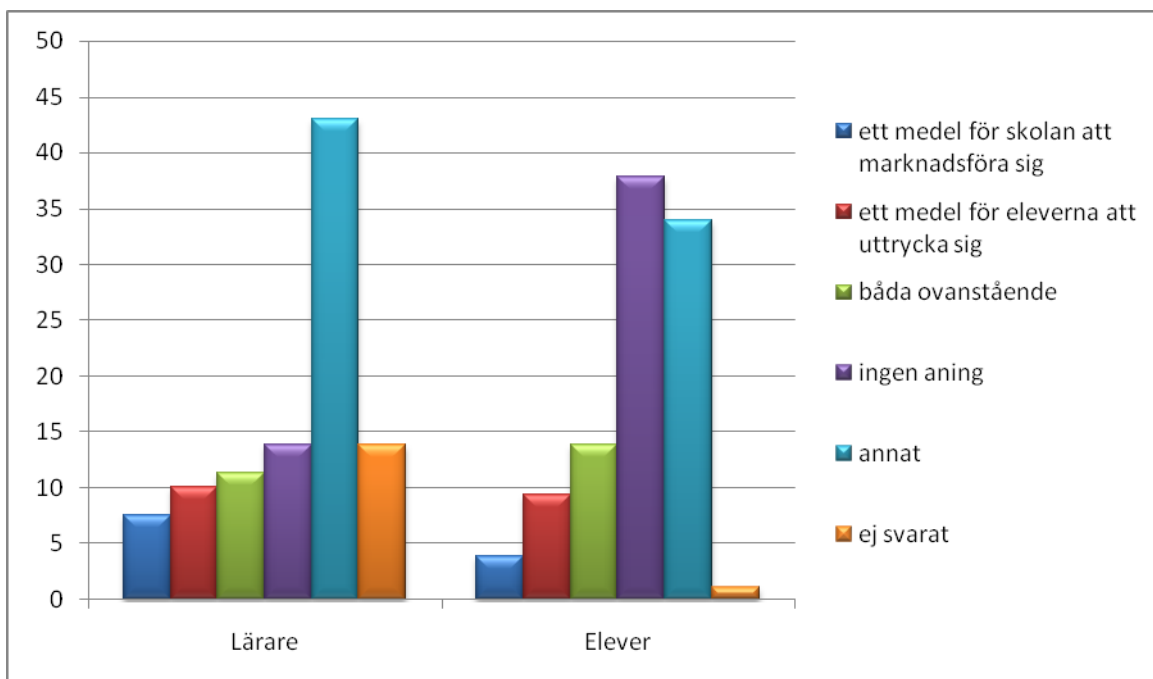

Diagram 14. Jämförelse mellan elever och lärare i skolkatalogens syfte (%)

3.5.6 SKOLKATALOG I SAMTAL MED ELEVER

Majoriteten av alla lärare svarar ”aldrig”, skillnaden mellan könen visar att män i större utsträckning använder skolkatalogen i samtal med elever än kvinnor. Nästan en tredjedel av de obehöriga lärarna använder skolkatalogen i samtal med eleverna medan samma siffra är en tiondel bland de behöriga lärarna. Se diagram 15. Det skulle kunna vara så att åldern spelar en viss roll för resultatet men underlaget är för litet bland lärarenkäterna för att säga något om det.

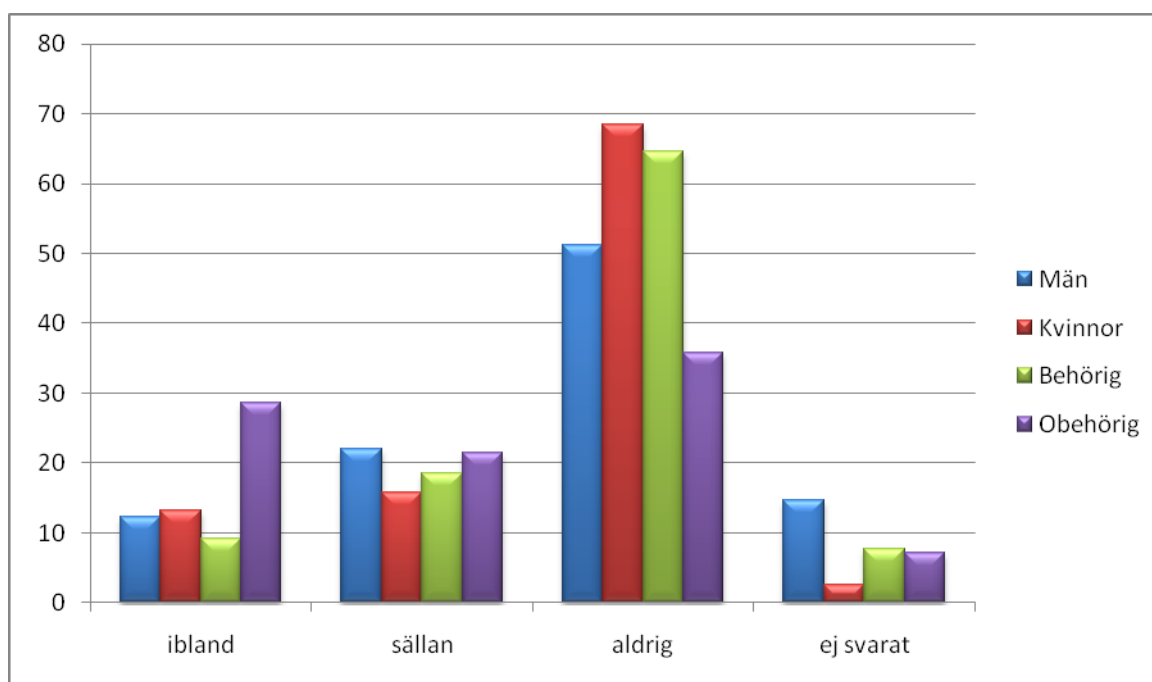

Diagram 15. Lärares användning av skolkatalogen i samtal med elever (%)

3.6 TOLKNING - LÄRARFOKUS

Obehöriga lärare använder skolkatalogen mer än de behöriga lärarna. Från någon gång per vecka till skillnad mot de behöriga som använder den i snitt någon gång per månad. Det bör dock påpekas, och som även vissa kommentarer visar, att användandet är större i början när man ska lära känna en klass. Skillnaden mot de behöriga lärarna kan kanske bero på att obehöriga lärare arbetar som vikarier och således har olika klasser olika dagar, skolkatalogen kan då anses vara ett bra verktyg för att snabbt lära sig namn och klasser. När man undersöker obehörigas syn på syftet med skolkatalogen borde det i så fall finnas en stor andel som kryssar för alternativet "annat" och kommenterar det med "identifikation", så är dock inte fallet som framgår av diagram 13. Ett troligare alternativ skulle kunna vara att lärarutbildningen ger dig andra verktyg för att känna igen elever. Det finns också en viss tendens att obehöriga lärare svarar i hög utsträckning på alternativen som handlar om elevernas uttryck och marknadsföring för skolan.

Eftersom det finns ett visst samband mellan obehöriga lärare och ålderskategorin "mellan 40-50 år". Så är det svårt att säga om det är åldern eller faktumet att lärarna är obehöriga som spelar in för det resultatet. Majoriteten av lärarkåren vill som vi visat inte synas särskilt mycket i skolkatalogen. Man kan tänka sig att lärarna inte tycker att skolkatalogen är särskilt intressant för dem. Som vi nämnt tidigare kan man prata om skolkatalogen som ett, för elever, register över tilltänkta partners. Även om det bland lärarkåren ofta förekommer "romanser" bland lärare är deras tillvägagångssätt vid den inledande kontakten troligtvis annorlunda. Att framställa sig mycket blir därför inte lika viktigt för lärare som för många elever.

En annan enkel förklaring skulle kunna vara att de anser att skolkatalogen är elevernas forum där läraren inte ska ta särskilt stor plats. Dock kan man se i enkätens fråga om syfte att de flesta lärare inte svarar att skolkatalogen är ett sätt för *eleverna att uttrycka sig*. De flesta lärare svarar alternativet *annat*, samt väljer också att lägga in egen kommentar. Majoriteten av lärarnas inlägg handlar om att skolkatalogens främsta syfte är att identifiera elever och lärare. Kommentarer som: "Identifiera lärare och elever" "känna igen elever" "lära sig namn" är

vanliga. Men även kommentarer som tar upp problem förekommer. Någon skriver att syftet är att: ” hitta rätt person som rökt på fel ställe” eller i diskussion om ”elevproblem” Det är främst kvinnor, tre gånger fler än männen, som väljer att skriva in en egen kommentar.

Vad gäller känslor har vi konstaterat att inga lärare anser att skolkatalogen är negativ. De flesta ser skolkatalogen som positiv. De obehöriga lärarna är den grupp som är mest positiva. Kanske kan man återigen koppla till diskussionen om att lärarutbildningen påverkar inställning till skolkatalogen. Möjligen kan man tänka sig att genomgå en lärarutbildning ger dig ett mer kritiskt tänkande och således ser man då skolkatalogen ur fler perspektiv. Den kvinnliga lärarkåren, ser som största grupp, skolkatalogen som *både positivt och negativ*. Detta känns igen vid en jämförelse med elevgruppen tjejer. På samma sätt som med eleverna kan man tänka sig att kvinnor ”ser båda sidorna av myntet”. En kvinnlig lärare vi kommit i kontakt med skämtade om sig själv och hur hon såg ut i skolkatalogen. Även om hon skämtade och skrattade åt fotot fanns det en nyans till att det ändå var viktigt hur man såg ut. Således kan de kvinnliga lärarnas svar, att det finns både positiva och negativa delar i skolkatalogen, kanske återigen härledas till den press som finns på tjejer och kvinnor i samhället.

Som vi nämnt i resultatredovisningen visar enkäten att fler obehöriga lärare än andra använder skolkatalogen i samtal med elever, även män visar ett något högre användande. Trenden går igen, obehöriga lärare är positivt inställda och använder den ofta, både själva och i samtal med elever. Under lärarutbildningen fördes en del diskussioner om elevsyn, etiska diskussioner t.ex. hur man pratar om och med elever. Kanske kan undervisningen på lärarhögskolor påverka hur man väljer att använda skolkatalogen i samtal med elever. Kvinnor använder skolkatalogen ihop med andra anställda i högre grad än vad männen gör. Samtidigt använder männen skolkatalogen mestadels själv.

3.7 GRÄNSEN GÅR VID NAKET - SKOLLEDNINGEN

I media har det den senaste tiden förekommit ett antal fall som tagit upp olika former av retuschering i skolkatalogen, men även gränsdragningar gällande vad man får ha på sig och ”inte ha på sig” på skolfotografiet. Ett flertal artiklar i de större dagstidningarna och kvällstidningarna visar på hur olika skolor dragit gränser för eleverna. Ofta handlar det om att eleverna velat fotograferas med för ”lite” kläder, t.ex. stoppades en skolkatalog från Tångvallaskolan i Falsterbo. Niondeklassarna hade valt att på sedvanligt vis ”spexa” lite i deras sista skolkatalog från grundskolan och inte ha på sig några kläder alls på ett av de två skolfotografier som niondeklassarna erbjuds att vara med på. Efter föräldrars påtryckningar återkallades skolkatalogen.⁴⁷

Elever på Strandskolan i Klagshamn förbjöds av rektorn att på skolfotografiet ha på sig landslagströjor i fotboll. Rektor menade att detta skulle kunna anses rasistiskt. Många liknande scenarior finns men vilka argument har skolledning på olika skolor gällande vilka regler som finns angående klädsel och uttryck i skolkatalogen och vad säger eleverna om dessa regler? Vi kommer i följande kapitel presentera och analysera material från intervjuer med skolledning och elever på de skolor som vi har hämtat det övriga materialet ifrån, samt föra en kort diskussion kring användandet av skolkatalogen utanför skolan.

---

⁴⁷ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/skolkatalog-med-nakna-elever-indragen_485031.svd

3.7.1 GRÄNSDRAGNINGAR OCH UPPMANINGAR

Gunnel. Vid samtal med ansvarig för bl.a. skolkatalogen på en av våra informantskolor uttrycktes en tydlig gränsdragning gällande hur eleverna får se ut på skolfotografiet.”

”Eleverna skall vara identifierbara”

Vilket enligt Gunnel innebär, att ansiktet skall synas, alltså inte täckas på något sätt.

”Eleverna får inte sminka sig grovt, de får inte vara utklädda och symboler som kan anses stötande på något sätt, ex. i religiös eller ideologisk mening får inte användas”.

Gunnel menar att information om vilka regler gällande klädsel förs fram både till fotografen och eleverna, men att det sällan når fram till eleverna.

”Vi brukar lösa detta genom att låta eleverna vara med på två fotografier, ett ”spexfoto” där reglerna är lite mer lösa, och ett mer regisserat foto vilket är den bild som trycks i skolkatalogen. Spexfotot får eleverna köpa om de vill, utöver skolkatalogen”.

Hur dessa gränser fastställs vet Gunnel inte då gränserna enligt egen utsaga ”ärvt” framför allt muntligt genom kollegor och skoledning.

”Det finns inget officiellt dokument som visar dessa gränsdragningar. En viss kostymering tillåts om det t.ex. anknyter till skola och program. Exempel såsom att hästtjejer ikläder sig riduniform eller att kockelever har kockkläder.”

Hon har aldrig hört någon organiserat uttryck om att vilja påverka skolkatalogens utformning från elevråd eller andra elevforum.

”Skolan köper in arbetet med skolkatalogen av en fotograf, skolan har ingen ekonomisk vinning utan inhandlande sker direkt mellan fotograf och elever. Skolan köper dock in ett antal skolkataloger till personal på skolan. Det är frivilligt för eleverna att vara med i skolkatalogen, och elever med skyddad identitet får inte vara med.”⁴⁸

Kurt. Är intendent med ansvar för kontakten med företaget som producerar skolkatalogen för skolan.

”Skolorna ställer själva upp de riktlinjer eller gränsdragningar för hur man bör se ut i skolkatalogen. Man får inte vara avklädd eller väcka anstöt det är sunt bondförnuft som gäller. Skulle det förekomma elever som ändå väljer att framställa sig på detta sätt gäller antingen retuschering av de delar som anses olämpliga eller i värsta fall bortretuschering av hela fotot av eleven”.

Kurt menar att det är viktigt att skolan framställs på ett korrekt sätt.

---

⁴⁸ Intervju med ansvarig för skolkatalog

”Trots allt är skolkatalogen en reklampelare utåt i samhället och det skulle vara olyckligt om skolan framställs på ett dåligt sätt, vilket t.ex. för mycket nakenhet skulle kunna innebära.”

På Kurts skola är det ett företag som producerar och sköter försäljningen. Dock distribuerar skolan via mentorer skolkatalogen till eleverna. På frågan om det finns någon elevinflytande angående innehåll i skolkatalogen svarar Kurt:

”Inga elever är med i det arbetet. Skolan köper in hela tjänsten, vilket också innebär att i ekonomisk synpunkt skolan inte tjänar några pengar på den. Att vissa elever inte skulle ha råd att köpa skolkatalogen är således inget som skolan vet om eller kan göra något åt. Syfte med skolkatalogen är att elever kan känna igen varandra, även mellan skolor, och vara ett minne för framtiden.”⁴⁹.

3.7.2 KAN VEDERBÖRANDE VARA SNÄLL OCH PEKA UT GÄRNINGSMANNEN

Konstapel Kling. Polisen använder skolkatalogen vid identifiering. Detta är ingen hemlighet menar informanten vid Göteborgspolisen. Dock finns det de röster inom polisen som inte anser att detta bör talas högt om med argumentet att polisens metoder inte alla i samhället bör känna till.⁵⁰ Konstapel Kling menade att skolkatalogen användes mer förut då polisen inte hade ett eget särskilt ungdomsbildregister som funnits 4-5 år.

”När skolkatalogen används är den främst vid s.k. fotokonfrontationer med syfte att identifiera någon. Skolkatalogen används idag troligtvis främst när det handlar om förstagångsförbrytare då dessa inte finns med i våra interna bildregister.”

Bilderna i skolkatalogen är inte av särskilt bra kvalitet menar Konstapel Kling. Det är en av anledningarna till utvecklandet av ett eget ungdomsbildregister.

”Det är inga problem för polisen att få tag på skolkatalogerna, skolorna samt dess rektorer är ofta behjälpliga”⁵¹.

Andra källor visar också att många rektorer och skolor inte ser några problem med att polisen får tillgång till skolkatalogen, dock finns det exempel på skolor som inte anser att detta är en självklarhet. Skolorna i Helsingborg lämnar inte ut skolkatalogerna till polisen, även om polisen ändå får tag på den genom t.ex. fotoföretaget. Även branschorganisationen Sveriges elevfotografers riksförbund menar att det inte är en självklarhet att polisen ska få ett exemplar, de menar att endast de som fotografen har kontrakt med ska få produkten.⁵²

⁴⁹ Intervju med skolintendent ansvarig för skolkatalog

⁵⁰ <http://hd.se/inrikes/2007/05/28/fotokataloger-laemnas-vidare-till/>, vi har även en informell intervju med polisman i Göteborg som uttrycker liknande ståndpunkt.

⁵¹ Telefonintervju med polisman på ungdomsroteln

⁵² <http://hd.se/inrikes/2007/05/28/fotokataloger-laemnas-vidare-till/>

3.7.3 TOLKNING

Precis som Kurt säger är mycket av de argument som skolorna ställer upp kopplat till att ge skolan en så bra bild som möjligt utåt i samhället. Det råder en konkurrenssituation bland gymnasierna i Sverige idag. Bara inom Göteborgsregionen finns 60 gymnasiekolor som niorna på högstadiet kan välja mellan.⁵³ Helt klart är att skolorna tjänar pengar på att dra till sig många elever. Skolkatalogen är en viktig del i marknadsföringen för skolan. Skolorna vill framställa sig som seriösa och visa att de ger våra ungdomar en gedigen utbildning och klara förhållningsregler. Denna bild skulle kunna riskeras om eleverna fritt fick ikläda sig vad de ville. Det skulle ge en bild av en skola som inte har koll på sina elever och inte heller ställer krav på dem. Man kan tala om en heteronorm i samhället, vilken vi varit inne på. Denna heteronorm förmedlas delvis genom vilka begränsningar skoledningen sätter på klädsel och uttryckssätt i skolkatalogen. Det är skoledning som bestämmer att framställningen i skolkatalogen skall vara heteronormativ. Vi har sett att ”utklädning” inte ses med blida ögon och att identifikation av eleverna är centralt för skoledningen. Vi sticker ut hakan här och ställer oss frågan om man kan tala om identifikation som ”igenkänning” från skoledningens sida. Vi menar att identifikation i det här fallet handlar om normsättning och inte igenkänning. Om skoledningen haft som yttersta mål ”igenkänning” så skulle ”punkErik” få lov att ha sitt abnormativa smink och ”fundamentalSamira” sin ansiktsduk. I sin vardag går ”punkErik” med smink och ”fundamentalSamira” med ansiktsduk, alltså skulle det vara ur ”igenkänningssynpunkt” svårare att känna igen dessa elever om de i skolkatalogen skall framställa sig enligt samma norm.

I de intervjuer vi har gjort med elever diskuteras vid flera tillfällen vad skoledning ställer för krav gällande klädsel. Vid samtal med fordons elever framkommer att lärarna tyckte, vilket också blev fallet, att alla elever och lärare på programmet skulle ha på sig likadana pikétröjor vid klassfotograferingen. Någon elev uttrycker det som att ”det är viktigt att synas bra”⁵⁴. Att ge programmet och sig själv en så bra bild utåt som möjligt. Andra elever uttrycker en vilja att få vara sig själva. När alla framställs i likadana tröjor blir individen av sekundär betydelse, det är den stora gruppen, kollektivet, skolan som är det viktiga i bilden. Några elever tar i intervjun upp exemplet att ha på sig en Sverigetröja. Precis som vi sett i media har diskussionen om det är okej att ikläda sig en svensk landslagströja även förts bland elever. Risken är att individen, klassen och skolan klassas som rasist. Detta anses vara ett problem som främst förekommer ute på landsbygden.

Det är lätt att tro att det bara är skoledningen som sätter upp gränser och att eleverna är helt oförstående mot dessa. Vi upplever att dagens elever är ganska pryda, reaktionen på lite mer avklädda bilder från en skolkatalog från år 2000 vi visade några elever under flera intervjuer, är ganska stark. Sådana bilder hade inte förekommit idag tror eleverna. Man kan kanske diskutera om det är skillnad både hos elevernas inställning till nakenhet och att skolan är mer mån om sin bild utåt idag. Eleverna tar upp exempel på att skolan har retuscherat bilder. Eleverna tycker att om man kan bjuda på sig själv är väl det okej att klä sig som man vill, det är väl ändå frivilligt, men p.g.a. av skolans rykte förekommer inte sådana bilder idag. Andra skolor ser ju bilderna och skolan vill ju inte framstå som dålig. Kring diskussionen om t.ex. keps enas eleverna om att man borde få ha det, förr fick man inte det men idag så är det okej, fast inte på högstadiet där det är mer strängt tror eleverna. Johnson & Welén tar upp problemet med demokratiarbetet i gymnasieskolan och poängterar att eleverna upplever sig inte kunna påverka skolan i någon större omfattning.⁵⁵ Ytterligare en undersökning från 2003 tar fasta på problemet med elevdemokrati och konstaterar att trots att elever anser sig (enligt

⁵³ Lundgren, Pirooz, Åberg 2006. Sid. 4

⁵⁴ Intervju med fordons elever

⁵⁵ Jonsson & Roth (red) 2003. Sid. 323-325

deras undersökning) kunna påverka skolan så gäller det inte frågor som berör ”schema, regler och normer i skolan.”⁵⁶ Den normerande makten kring skolkatalogens framställning ligger som vi sett, hos skolledningen i vår undersökning. De dystra prognoser som en av de ovanstående undersökningarna visar med ett dylikt förfarande är att eleverna inte intresserar sig för demokrati och tenderar att i mindre utsträckning rösta i allmänna val.⁵⁷ Har skolkatalogen då en så stor betydelse menar vi? Nej naturligtvis inte, men den visar den trend som andra undersökningar också visar, att skolledning väljer bort tillfällen för elever att lära sig och praktisera demokrati i olika former. Ett konkret exempel på ett sådant förfarande är att produktionen av skolkatalogen skulle kunna vara ett ypperligt tillfälle att låta elever, över program, ålder och könsgänser, arbeta med frågor som gränsdragningar, normer och identitet. Även beaktat att skolor menar sig inte ha råd att producera skolkatalogen själva så finns det utrymme att låta elever arbeta med de normerande och gränsdragande delarna som idag ligger hos skolledningen.

---

⁵⁶ Skolverket 2003:12

⁵⁷ Jonsson & Roth (red) 2003. Sid. 311

4. SLUTDISKUSSION

Syftet med vår undersökning var att diskutera vilken betydelse skolkatalogen har för elever och lärare. Vi föreställer oss också att skolkatalogen är ett medel i individskapande samt exkludering och inkludering i olika grupper eller åtminstone är en cementerande faktor för detta.

- Vilken roll spelar skolkatalogen för **elever** och hur använder de den?

Skolkatalogen är en del av gymnasieungdomarnas skolliv. Den används med tyngdpunkt på *någon gång per månad* och *någon gång per termin*. Killar använder skolkatalogen något mer än vad tjejerna gör. Man kan också se en skillnad mellan programmen i urvalsgruppen. Barn och fritidseleverna väljer i minst utsträckning att titta i skolkatalogen. Naturtjejer och fordonselever använder den mest. Till frågan om känslor kan man se en tendens till att tjejer generellt sätt är både negativt och positivt inställda till skolkatalogen. Barn och fritid något mer negativa än de andra grupperna. Kanske är tjejer mer eftertänksamma och mindre naiva än vad killar är, det kan också vara dem som av erfarenhet upplevt mer negativa sidor. Killarna är mest positiva men är också den grupp som svarar mest *inga* känslor. Skolkatalogens roll i framtiden anses vara liten. Tjejerna tror att de kommer använda den något mer än killarna. Skolkatalogen kan främst ses som ett forum för identifikation, med ett antal olika typer av mening av identifikation. Dels är det igenkänning av personer t.ex. andra elever och lärare. Dels är det en identifikation av blivande partners. Den sexuella aspekten av skolkatalogen är inte att förringa, många uttalanden är knutet till syfte att hitta någon. Skolkatalogen används i grupp.

- Vilken roll spelar skolkatalogen för **lärare** och hur använder de den samt vilken plats har katalogen i diskussioner lärare mellan och mellan lärare och elever?

Lärare använder skolkatalogen successivt under läsåret, dock kan man tänka sig att användande är större i början av terminen när man ska lära sig namnen på eleverna. De obehöriga lärarna använder skolkatalogen mest av alla. Hur man ska förklara detta är inte helt lätt. Det kan dock diskuteras om lärarutbildningen på olika sätt ger läraren en annan elevsyn som ger andra möjligheter att känna igen elever. När det gäller framställning i skolkatalogen vill lärare generellt sätt inte synas särskilt mycket. De ser kanske skolkatalogen som ett forum för elever, således har lärarna inget att vinna på att synas mycket på bilderna. Majoriteten av lärarna anser att skolkatalogen är positiv. Inga lärare svarar negativt på frågan, dock är det många, främst kvinnor, som anser att skolkatalogen både är positiv och negativ. Återigen kanske kvinnor upplever eller har upplevt mer negativa sidor i samband med skolkatalogen. Den vanligaste uppfattningen bland lärare, såväl som vi sett hos elever, är att skolkatalogens syfte är att ge en bra plattform för identifikation av lärare och elever. För att t.ex. lära sig namn och klass på eleven. Många kommentarer finns såsom, *känna igen xxx, lära sig namn*.

- I dag råder konkurrens mellan skolor och det är viktigt med ”marknadsföring”. Hur diskuteras skolkataloger från **skolledningens** håll utifrån den aspekten?

En uppfattning bland personal på våra skolor är att skolan måste på alla sätt framställa sig så bra som möjligt, även i skolkatalogen. Att sätta upp riktlinjer för vad som är tillåten klädsel eller uttryckssätt är på de informantskolor vi kommit i kontakt med en självklarhet. Skolkatalogen är ett forum för att marknadsföra skolan vilket idag är viktigt med tanke på den konkurrens som finns i skolvärlden. Det är inte bara konkurrens mellan kommunala och friskolor utan också mellan de kommunala skolorna.

Skolorna går långt i den aspekten att se till att t.ex. ingen nakenhet, eller ideologiska ställningstaganden, syns på skolfotot. Retuscherings av hela eller delar av elever är ett sätt att se till att skolan, utåt sett, ger en så seriös bild som möjligt. Man kan väl dock diskutera om en klass i skolkatalogen med bortretuscherade elever inte gör samma skada utifrån den aspekten.

- Vad kan skolkataloger visa när det gäller elevers, lärares och skolors **identitetsarbete**?

Skolkatalogen har i vår undersökning visat sig vara ett medel för identifikation för både elever och lärare. Vi har också visat att den framför allt är ett socialt fenomen och för eleverna ett slags verktyg i den heterosexuella normens tjänst. De olika attityder som presenterats via våra enkäter bland elever visar att skillnaderna framför allt håller sig kring kön och program. Vi har bollat våra resultat mot genusorienterade forskare och skolkatalogens användning kan sägas komplettera eller belysa mycket av dessa forskares teorier. Bra exempel är femininitet och maskulinitet, men även social status som förvisso har varit svår att skilja från genus då det i skolans värld verkar vara tätt förknippat, exempelvis ser vi fordonslever som framställare av den normativa maskuliniteten och Naturtjejer som framställare av den normativa femininiteten. Lärarnas betydelse i den här frågan har varit svår att tyda, eftersom deras interaktion med skolkatalogen inte följer samma mönster som elevernas, det är t.ex. inte befogat att tala om lärarnas användande av skolkatalogen som verktyg i den heterosexuella normens tjänst. Ändå är det tydligt att den mer negativt hållna attityden till skolkatalogen framhålls av kvinnliga lärare. Vi har också haft anledning att belysa skillnader mellan behöriga och obehöriga lärare i användandet och attityder till skolkatalogen. Obehöriga lärare är mer positiva och använder skolkatalogen mer än behöriga lärare. Vi har dock diskuterat flera olika anledningar till detta varav en fokuserar på om lärarutbildning kan ge lärare andra medel för identifikation än skolkatalogen. Det pågår ingen direkt diskussion på skolan om betydelsen av skolkatalogen för identifikation eller hur den används för att befästa identiteter men trots det är användningen av skolkatalogen väldigt restriktiv mellan elever och lärare. Det finns en viss överrepresentation bland obehöriga lärare i användandet i samtal med elever och återigen har vi kunnat diskutera flera olika anledningar till detta, där lärarutbildningen möjligen kan ge en viss problematisering kring detta fenomen. Det är dock viktigt att framhålla att vi inte fått några som helst förslag på varför det skulle vara problematiskt att använda skolkatalogen ihop med andra elever. Rent spontant, men utifrån vår undersökning kan man säga att det föreligger en viss "lost in translation" mellan elever och lärare då användandet är så pass olika mellan lärare och elever.

Skolledningens involvering i skolkatalogerna liknar på många sätt lärarnas med den skillnaden att makten över dess utformning ligger hos de senare. Man kan på många sätt säga att skolledningen är involverade i iscensättandet av och bekräftandet/cementandet av den heterosexuella normen via skolkatalogen.

5. FORSKNINGSPERSPEKTIV

5.1 SKOLKATALOG I FRAMTIDEN?

Att synen på skolkatalogen och hur elever och lärare valt att uttrycka sig på bilderna ständigt varierar kan vi konstatera genom t.ex. elevers kommentarer och via intervjuer. Det är berättigat att ställa sig frågan hur skolkatalogens framtid kommer se ut? Det är frestande att diskutera om skolkatalogen i pappersformat kommer bytas ut mot digitala internetbaserade bilder. McLuhan menar att samhällets utveckling bäst kan förklaras genom tekniska framsteg; ”media is the extension of man”. Det är genom utvecklandet av ny teknik som gör att samhället utvecklas och inte genom ekonomiska och politiska förändringar. När McLuhan skrev *Understanding Media* 1964 hade precis televisionen slagit igenom, och visst har han en poäng i att samhället förändrats med televisionen, och vidare med internet.⁵⁸ Samhället idag grundar sig på en kommunikation via internet. Dock kan man tänka sig, p.g.a. att vi är så beroende av datorer och internet, att det ibland kan vara skönt att sätta sig ner med information i form av papper, t.ex. skolkatalogen. Kommunikation kommer alltid vara en central del av människors liv. Vår undersökning får oss dock att misstänka att skolkatalogen i pappersform är mer tillgänglig än elektronisk fotomedia åtminstone i skolans värld. Intervju med polisen har förvisso visat att skolkatalogens betydelse utanför skolan kan ha minskat, polisväsendet använder istället en elektronisk bildbank för att det passar deras syften bättre. Man kan med andra ord säga att skolkatalogens framtid inte är hotad i skolans värld av modern teknik idag, men man kan tänka sig att framtida teknik kan förändra detta genom att bli tillgänglig och användarvänlig som skolkatalogen i pappersform är idag. Facebook, bildbanker på internet och bloggande ser vi inte som ett alternativ till skolkatalogen utan ett, i stor utsträckning, annorlunda fenomen. Skolkatalogens varande handlar först och främst om identifiering i skolans värld, man skulle kunna tänka sig en vidare forskning kring det historiska perspektivet på detta, med frågan om skolkatalogens betydelse före facebook, bildbanker på internet och bloggande kan sägas ha varit mer ett medel för elever att uttrycka sig.

Som historiskt dokument ser vi skolkatalogen som mycket potent. Möjligheterna till forskning inom mode eller ungdomskultur skulle exempelvis ha mycket att hämta ur skolkataloger. Vi kan också se stora fördelar med kvalitativ forskning kring hur skolelever använder skolkataloger, likt våra intervjuer. Det första som slår oss är diskussioner kring hur man framställer sig på olika sätt, vad man väljer att ta på sig vilken uppsyn man har etc.

5.2 TACK

Vi vill utsträcka ett varmt tack till de skolor, elever och lärare samt personal och även polismyndigheten Västra Götaland för den hjälp och det goda bemötande vi mött vid intervju och enkätinsamling.

Tack också till Lars Gunnar Johansson som bidragit med sin unika kunskap om skolkatalogens historia.

Ett stort och varmt tack till vår handledare Eva Knuts vars telefon och inbox gått varm av våra frågor och funderingar.

---

⁵⁸ McLuhan, (översättning Richard Matz) 1964:11

6. KÄLLOR, MATERIAL OCH LITTERATURLISTA

6.1 LITTERATURFÖRTECKNING

6.1.1 TRYCKTA KÄLLOR

Ambjörnsson, Fanny. (2004) *I en klass för sig, genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm. Ordfront.

Connell, Raewyn. (2008) *Maskuliniteter*. Göteborg, Daidalos.

Esaiasson, Peter Red. *Metodpraktikan, konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2009 Vällingby, Norstedt.

Jonsson, Britta & Roth, Klas (2003) *Demokrati och Lärande, Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*. Lund, Studentlitteratur.

Eriksen Hylland, Thomas. (2004) *Rötter och fötter, identitet i en ombytlig tid*. Nora, Nya Doxa.

Gustafson, Katarina. (2006) *Vi och dom i skola och stadsdel: barns identitetsarbete och sociala geografier*. Uppsala, Uppsala universitet.

Göthlund, Anette. (1997) *Bilder av tonårsflickor, om estetik och identitetsarbete*. Linköping, Tema.

McLuhans, Marshall. (1964) *Understanding Media: the extension of men*. New York, The new American library.

Nordberg, Marie. Red. (2008) *Maskulinitet på schemat. Pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*. Stockholm, Liber.

Lidman, Sven & Lund, Ann-Marie. (1972) *Berätta med bilder: en handbok för informatörer verksamma inom bokförlag, tidningar, tidsskrifter, tv, reklam och annan informationstjänst samt för lärare på alla stadier*. Stockholm, Bonnier.

Petersson, Magdalena. (2003) *Identitetsföreställningar, performance, normativitet och makt ombord på SAS och AirHoliday*. Göteborg, Mara.

Sparrman, Anna. (2002) *Visuell kultur i barns vardagsliv – bilder, medier och praktiker*. Linköping, Tema barn, Linköpings Universitet.

Zintchenkos, Lennart. (2003) *Stadens Tidsbilder: om minnen, erfarenheter och förväntningar utifrån stadens omvandlingar i Sverige 1880 -1990*. Göteborg, Etnologiska Institutionen Göteborgs Universitet.

6.1.2 UPPSATSER

Lundgren, Jenny, Pirooz Simin, Åberg, Hedvig. (2006) *Att sälja en skola – en multimodal analys av två gymnasieskolors informationsbroschyrer*. Göteborg

Johnsson, Kristina & Norlin, Sara. (2006) *Normer för manlighet och skolans krav – dissonans eller konsonans?* Göteborg

Zintchenkos, Lennart. (2005) *Fotografering som metod och kulturvetenskapligt aktörsska.* Göteborg

6.1.3 Offentliga tryck

SOU 2008:27. *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola.*

SOU 1995:113. *Fristående gymnasieskolor.*

Skolverkets program mål, barn och fritid.

6.2 OTRYCKTA KÄLLOR

6.2.1 INTERNETKÄLLOR

http://www.svensktskolfoto.se/om_svensktskolfoto.asp. (2009-12-11)

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/skolkatalog-med-nakna-elever-indragen_485031.svd (2009-12-11)

<http://hd.se/inrikes/2007/05/28/fotokataloger-laemnas-vidare-till/> (2009-12-11)

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1180> (2009-12-18)

<http://www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml>

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/>

<http://www.kb.se/samlingarna/Ur-samlingarna/skolkataloger/>

6.2.2 INTERVJUER

Fyra intervjuer av elever utförda på två olika skolor i och strax utanför Göteborg under hösten 2009. Enligt nedanstående uppdelning:

En med 5 st tjejelever från barn och fritidsprogrammet

En med 4 st killelever från fordonsprogrammet

En med 3 st killelever från barn och fritidsprogrammet

En med 4 st elever (2 killar och 2 tjejer) från naturvetenskapliga programmet.

Intervjuerna finns i författarnas ägo.

Ytterligare 5 intervjuer genomfördes. 2 av dessa intervjuer genomfördes med skolledning, och specifikt med ansvar för skolkatalogen på respektive skola.

2 intervjuer genomfördes med poliser, en av dem informell.

1 intervju genomfördes med Lars-Gunnar Johansson, pionjär inom skolkataloger.

7. BILAGOR

7.1 BILAGA 1. ENKÄT-ELEV

Enkätundersökning - Skolkatalog -Elev

Enkäten är en del av en undersökning angående hur lärare och elever använder skolkatalogen. Enkäten är helt anonym men det är viktigt att vi kan skilja mellan vissa grupper i enkäten vilket har lett fram till de första 4:a frågorna som är av personlig karaktär.

Man Kvinna

Vilket program går Du på? _____

Hur gammal är du? 16 17 18 19+

Vilket år läser du ? 1 2 3

Hur ofta använder du skolkatalogen?

- Varje dag
- Någon gång i veckan
- Någon gång i månaden
- Någon gång per termin
- Aldrig

Hur vill du framställa dig själv på skolfotot? Placera in dig själv på skalan (0-9) där 0 är ”vill inte synas alls” och 9 är att ”du vill synas mest av alla”.

0-----1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9

Hur använder du skolkatalogen:

- Själv
- Ihop med andra

Aldrig

Vilka känslor upplever du första gången en ny skolkatalog kommer ut?

- Negativt
- Positivt
- Både positivt och negativt
- Inga

Vad är skolkatalogens syfte enligt dig:

- Ett medel för skolan att marknadsföra sig?
- Ett medel för eleverna att uttrycka sig?
- Båda ovanstående?
- Ingen aning
- Annat? _____

Hur ofta tror du att du kommer att använda skolkatalogen om 10-15 år?

- Ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

I viken utsträckning använder du skolkatalogen i samtal med lärare?

- Ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

7.2 BILAGA 2. ENKÄT -LÄRARE

Enkätundersökning - Skolkatalog -Lärare

Enkäten är en del av en undersökning angående hur lärare och elever använder skolkatalogen.

Enkäten är helt anonym men det är viktigt att vi kan skilja mellan vissa grupper i enkäten vilket har lett fram till de första 4:a frågorna som är av personlig karaktär.

Man Kvinna

Har Du lärarexamen? Ja Nej

Hur länge har Du arbetat som lärare? Mindre än 3 år 3-6 år 6-10 år mer än tio år

Hur gammal är du? Under 30 år 30-40 år 40-50 år över 50 år

Hur ofta använder du skolkatalogen?

- Varje dag
- Någon gång i veckan
- Någon gång i månaden
- Någon gång per termin
- Aldrig

Hur vill du framställa dig själv på skolfotot? Placera in dig själv på skalan (0-9) där 0 är ”vill inte synas alls” och 9 är att ”du vill synas mest av alla”.

0-----1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9

Använder du skolkatalogen främst:

- Själv (Som pedagogisk hjälpmedel)
- Ihop med andra anställda (I diskussion kring elever)
- Annat? _____

Vilka känslor upplever du första gången en ny skolkatalog kommer ut?

- Negativt
- Positivt
- Både positivt och negativt
- Inga

Vad är skolkatalogens syfte enligt dig:

- Ett medel för skolan att marknadsföra sig?
- Ett medel för eleverna att uttrycka sig?
- Båda ovanstående?
- Ingen aning
- Annat _____

I viken utsträckning använder du skolkatalogen i samtal med elever?

- Ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

7.3 BILAGA 3. ENKÄT - VUXNA

Enkätundersökning - Skolkatalog -Lärare

Enkäten är en komplettering till undersökningen angående lärare och elevers förhållande och attityder till skolkatalogen. Enkäten är helt anonym men det är viktigt att vi kan skilja mellan vissa grupper i enkäten vilket har lett fram till de första 4:a frågorna som är av personlig karaktär.

Man Kvinna

Utbildning? Grundskola Gymnasia Eftergymnasia

Hur gammal är du? 18-25 år 26-35 år 36-50 år över 50 år

Vilket program läste du på gymnasiet? _____

Hur ofta använder du skolkatalogen?

- En gång i månaden eller mer
- Ett par gånger per år
- Någon gång de senaste fem åren
- Aldrig

I vilket syfte använder du skolkatalogen när du använder den?

7.4 BILAGA 4. INTERVJUFRÅGOR ELEVER

Vi utgick från nedanstående frågor som är inspirerade av våra enkätfrågor, dock löpte frågorna ut i en rad olika riktningar vilka skulle vara för omfattande att redogöra här. Alla intervjuer finns dock i författarnas ägo.

Kan ni säga vilket program dessa elever läser på?

(vi visar anonymiserade klassfoton från en äldre skolkatalog vilken eleverna inte har någon relation eller kännedom om. Klassfotona består av elever på naturvetenskapligt, barn och fritid, bygg, Individuellt program samt ett spexfoto med elever i endast underkläder.)

Kan ni beskriva hur det går till när ni tittar i eller på annat sätt använder skolkatalogen?

Hur viktigt är det att framställa sig bra i skolkatalogen, exempelvis att man ser bra ut?

Har kön, ålder eller program någon betydelse för hur man använder eller hur man ser på skolkatalogen?

7.5 BILAGA 5. INTERVJUFRÅGOR SKOLLEDNING

1. Sätter du/ni upp några gränser för skolkatalogens utformande?
  - a) Hur bestäms dessa gränser?
  - b) Händer det att du/ni uppmanar elever att framställa sig på ett spec. sätt (ex. kläder)
  - c) Hur ser ni på elevdemokrati och elevbestämmande angående skolkatalogen

2. Hur finansieras skolkatalogen?
  - a) Köper du/ni in tjänsten, gör den själva (i så fall vem), något mellanting?
  - b) Ser du /ni något problem med att vissa elever kanske inte har råd?

3. Finns det någon diskussion i skolan angående mobbing/utanförskap och skolkatalogen?
  - a) Är t.ex. något ”mobbingteam” involverade i skolkatalogen?
  - b) Har skolan någon aktiv del i vilka som framställs i de ”spontana bilderna”
  - c) Ser du/ni något problem med att vissa elever får större eller mindre plats i skolkatalogen?

4. Vad är syftet med skolkatalogen, varför ser skolan till att den görs/finns?
  - a) Kan du/ni tänka er att skippa skolkatalogen?

7.6 BILAGA 6. INTERVJUFRÅGOR POLIS

Använder polisen skolkatalogen i undersökningssyfte?

På vilket sätt använder ni skolkatalogen?

Hur får ni tillgång till skolkatalogen, är skolorna behjälpliga med införskaffandet?